

Газета заснована 1 вересня 1989 року

наш індекс 61671

Небеса славу Бога звіщають

Псалом 19

1. Провідникові хору. Псалом Давидів

2 Небеса славу Бога звіщають,
і діла Його рук проголошує твердь.

3 Дневi день переказує слово,
та й ніч ночі договорює вість.

4 Це не слова, ні не мова,
і (що був би) чутний їх голос.

5 Та по цілій землі їх розходиться гомін
і до краю вселенної їхні слова.
Там (на небі) Він сонцю поклав Свій намет;

6 І воно, наче той молодий,
зо своєї виходить світлиці
та й радіє, неначе бігун,
як свою пробігає дорогу.

7 Від краю небес його вихід
і його кругобіг аж на другий край неба,
й не може ніщо захватись від жару його.

8 Господній закон непорочний,
що душі покріплює;
Господнє свідчення вірне,
й недосвідченого врозумляє.

9 Постанови Господнії праві,
серце вони звеселяють;
завіт Господній світлий,
що очі просвітлює.

10 Страх перед Господом свят,
що довічно триває;
Господні присуди правдиві,
всі разом справедливі.

11 Вони більш пожадані
ніж золото й найцінніший камінь,
і солодші від щільника меду.

12 Тому, як слуга Твій їх зберігає
і як їх сповняє,
нагороду великую має.

13 А провини, – хто їх добачає?
Очисти мене від моїх несвідомих провин,
від свідомих Свого слугу бережи,

14 Щоб не панували вони надо мною.
Тоді непорочен я стану
й від великої чистий провини.

15 І будуть слова моїх уст до вподоби Тобі,
й замисли серця мого
перед лицем Твоїм безупинно.
Господи, помічнику мій,
і Спасителю мій!

Переклад о. Михайла КРАВЧУКА

Хвиля. Світлина Martino Balestreri

В ЦЬОМУ ЧИСЛІ:

Відгуки на зустріч у Гавані	2-3
Про ім'я Ісуса Христа	4-5
Потреба говорити	8
Про дискурс спільного блага	9
Правозахисник Микола Руденко	12-13
Нова книга Богдана Гориня	14-15

Бациль свободи руйнував могутні імперії, розбивав цілі армії поневолювачів, нищив дряпані загороди. Бациль свободи, цей дух свободи народжується в самій Україні, у всенародній гущі, серед інтелігенції, молоді, студентства.

«ЩОДЕННИК»

Осипа ЗІНКЕВИЧА – стор. 10-11

Проблеми Церкви

Зустріч Папи Франциска і Патріярха Кіріла 12 лютого в аеропорту Гавани, яка завершилася підписанням Спільної Декларації, викликала неоднозначні реакції з боку громадськості та представників Церков України.

Заява Прес-центру Київської Патріархії

1. Українська Православна Церква Київського Патріархату завжди підтримувала і заохочувала міжконфесійний та мікрелігійний діалог. Дієвим прикладом цього є Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій, у якій 20 років плідно співпрацюють 18 членів. [...]

2. Київський Патріархат радіє з того, що ідеї зміни акцентів у екуменічному русі, висловлені Патріярхом Філаретом у його промові до Папи Івана Павла II у 2001 р., нині знаходять своє втілення у спільних кроках Католицької Церкви і Московського Патріархату.

Патріарх Філарет протягом десятиліть був активним учасником багатьох екуменічних заходів місцевого і міжнародного значення. Базуючись на своєму досвіді він прийшов до висновку, що в сучасних умовах у відносинах між Церквами акцент має бути перенесений з пошуків єдності у розумінні догматів віри – на спільні практичні кроки. У питаннях догматів чи структури Церкви православні, католики та протестанти мають різну позицію. Але це не повинно заважати їм вже зараз спільно працювати там, де немає відмінностей. [...]

3. Наша Церква поділяє висловлене багатьма розчарування окремих пунктами Спільної Декларації глав Католицької Церкви і Московського Патріархату, підписаної 12 лютого 2016 р. у Гавані, зокрема пунктами 25, 26 та 27 цього документу. Ми приєднуємося до критичних оцінок, які з цього приводу прозвучали від ієрархів, священників, мирян, вчених Греко-Католицької і Римсько-Католицької Церков, світських оглядачів, представників громадянського суспільства як в Україні, так і за кордоном.

Вказані вище пункти Декларації пройняті духом гірших зразків світської дипломатії, сповнені дво-

значних натяків, необ'єктивних оцінок та безпідставних тверджень. На наше переконання у документі, який має свідчити віруючим і світу позицію Церков, краще було би взагалі не торкатися порушених у пунктах 25-27 тем, ніж висвітлювати їх у такій формі.

4. Для Київського Патріархату є неприйнятною практика дипломатії, коли рішення про Україну і українські церковні та суспільні справи ухвалюють без представників України, ігноруючи їхню думку і позицію. Мюнхенська змова 1938 р. та її гіркі наслідки свідчать: питання про нас не можна вирішувати без нашої участі.

На жаль саме такими є пункти 25-27 Декларації. Питання Української Греко-Католицької Церкви (п. 25) не враховує думку і позицію цієї Церкви. Оцінки «конфлікту в Україні» (п. 26) повністю ігнорують його головну причину – російську збройну, політичну, економічну та інформаційну агресію проти України, порушення Росією міжнародних угод і норм міжнародного права, окупацію Російською Федерацією Криму і частини Донбасу. Оцінка ситуації у Православній Церкві в Україні (п. 27) ігнорує той факт, що причиною її розділення є порушення канонів саме Московським Патріярхатом.

Сподіваємося, що у майбутньому при підготовці документів, які стосуються оцінок ситуації в Україні, дипломати Ватикану, як суб'єкту міжнародного права і міждержавних відносин з Україною, братиме за взірця для себе кращі, а не гірші зразки.

5. Церква покликана свідчити правду. У питанні війни в Україні правда полягає в тому, що це не громадянська війна, не внутрішній конфлікт, не протистояння між різними націями чи послідовниками різних релігій.

Причина війни, яка триває на Сході України – збройна, політична, економічна та інформаційна агресія Росії проти нашої країни. Мета цієї агресії – перешкодити європейській інтеграції нашої держави, силою змусити її повернутися до підпорядкування Кремлю. По суті в Україні зараз відбувається те саме, що відбулося з Чехословаччиною у 1938 і 1968 роках, з Угорщиною у 1956 році, з Афганістаном у 1979 р.

Вжиті у п. 26 формулювання і оцінки щодо подій в Україні є не свідченням правди, а пом'якшеним повторенням формул російської пропаганди, яка нав'язує світові думку про «внутрішню українську кризу», до якої Росія нібито не має відношення. Від Московського Патріярха, який належить від Кремля, ми не очікували чогось іншого. Але підпис Папи Римського під цими формулюваннями став для багатьох, в першу чергу в Україні, великим розчаруванням.

Також прикро, що згадуючи про переслідування християн у різних регіонах світу, автори Декларації нічого не кажуть про переслідування і утиски віруючих різних конфесій у окупованому Криму та на підконтрольних кремлівським колаборантам територіях Донбасу.

6. Щодо існуючого в Україні розділення Православної Церкви, то Київський Патріархат вважає, що його подолання і відновлення єдності можливе і воно відбудеться саме на основі канонічних норм.

Головною причиною розділення є неканонічне привласнення Московським Патріярхатом у 1686 р. влади над Київською Митрополією. Також і Вселенський Патріархат, до якого Київська Митрополія належала протягом попередніх семи століть, кілька разів офіційно засвідчив, що анексія Москвою Церкви в Україні відбулася не за приписами канонічних правил. Отже, вона незаконна і має

бути відкинута – що і здійснила наша Церква чверть століття тому.

Ми розуміємо, що Московський Патріархат усвідомлює наближення і невідворотність визнання Київського Патріярхату як Помісної Православної Церкви. А тому шукає будь-якої нагоди заводити цьому, в тому числі перешкоджаючи відносинам між УПЦ КП і Католицькою Церквою. Саме в цьому контексті ми розглядаємо п. 27 Декларації, однак переконані, що ця спроба не матиме успіху.

Ми вдячні Католицьким Церквам України східного і латинського обрядів, що вони добре розуміють, хто і навіщо розділив та й далі ділить Православну Церкву в Україні. Сподіваємося, що з часом такий же рівень розуміння буде досягнутий і професійними дипломатами та екуменістами ватиканської Курії. А якщо у Ватикані не на словах, а на ділі зацікавлені допомогти єднанню Православної Церкви в Україні – ми завжди є відкритими до співпраці.

7. Все вище зазначене Київський Патріархат вважає ще одним доказом того, що Церква в Україні повинна бути не об'єктом політики та домовленостей закордонних релігійних центрів, а повноцінним і рівноправним суб'єктом відносин між Церквами та екуменічної співпраці. Досягнення цього – спільне завдання поки що поділених Церков в Україні, а також Української держави і суспільства. Так само, як боротьба за європейське майбутнє України, протистояння російській агресії та захист державності об'єднали наш народ, що є запорукою перемоги – всі Церкви Володимирова Хрещення разом з суспільством і державою мають працювати для досягнення гідного становища і єднання Церкви в Україні.

Подаємо з незначним скороченням

Церквою і Православними Церквами.

Так, ви маєте рацію. Нам уже начебто не заперечують право на існування. Насправді, для того щоб існувати і діяти, ми не зобов'язані ні в кого питати дозволу. Новим акцентом тут, безперечно, є те, що Баламандська угода 1994 року, яку досі використовував митрополит Алфеев, щоб заперечувати наше право на існування, тепер використовується для його утвердження. [...] Колись нас звинувачували в «експансії на канонічній території Московського Патріярхату», а тепер за нами визнають право опікуватися нашими вірними всюди, де вони цього потребують. Я припускаю, що це стосується також і території Російської Федерації, де ми досі не маємо можливості юридичного вільного існування, чи території анексованого Криму, де нас «перересстровуючи» за російським законодавством, фактично ліквідовують. [...]

Обнадійливим є заклик про те, що «православні та греко-католики мають примиритися та віднайти взаємоприйнятні форми співжиття». Ми давно про це говорили, не один раз із дім зверталися до братів православних. [...] Сподіваюся, що ми в Україні зможемо плекати двосторонні стосунки з УПЦ, рухаючись у цьому напрямку без втручання Москви.

А як Ви прокоментуєте цю тезу: «Закликаємо всі сторони конфлікту до розсудливості, суспільної солідарності та до діяльного будування миру?»

Взагалі пункт 26 цієї Декларації є найбільш контрверсійний. Створюється враження, що Московська патріархія або вперто не признається, що є стороною конфлікту, тобто відкрито підтримує агресію Росії проти України, як до речі й освячує військові дії Росії в Сирії як «священну війну» [...] Сьогодні загальновідомим є той факт, що якби на українську землю з Росії не прибували її військовослужбовці та не постачалася важка зброя, якби РПЦ освячувала не ідею «руського міра», а передачу контролю Україні над її власними кордонами, то ні анексії Криму, ні цієї війни взагалі б не було. [...]

Церкви і релігійні організації в Україні ніколи не підтримували війни та постійно трудилися над суспільною злагодою і гармонією. Досить лише подікатися тематикою звернень Всеукраїнської ради Церков і релігійних організацій за два роки. [...]

Заклик не брати участі в протистоянні та не підтримувати його розвиток чомусь мені дуже нагадує звинувачення митрополита Іларіона, яким він атакував «українських розкольників і уніятів», звинувачуючи нас мало не в тому, що ми є причиною війни на Сході

України, а нашу громадянську позицію, котру ми виявляли відповідно до соціального вчення Католицької Церкви, – підтримкою лише однієї зі «сторін учасників протистояння».

Щодо цього прагну ствердити таке. УГКЦ ніколи не підтримувала і не пропагувала війни. Натомість ми завжди підтримували і будемо підтримувати народ України! Ми ніколи не були на боці агресора, натомість перебували з нашими людьми на Майдані, коли їх вбивали носії «руського міра». Наші священники ніколи не брали до рук зброї, на відміну від того, як це траплялося з іншого боку. Наші капеляни, як будівничі миру, мерзнуть разом із нашими солдатами на передовій та своїми руками виносять поранених із поля бою, витирають слюзи матерів, котрі оплакують своїх убитих дітей. Ми опікуємося пораненими та постраждалими внаслідок бойових дій, незалежно від їхнього національного походження, релігійних чи політичних переконань. Сьогодні, як вже вкотре, складаються обставини так, що наш народ не має іншого захисту і порятунку, окрім своєї Церкви. Саме пастирське сумління кличе нас бути голосом цього народу, будити сумління світової християнської спільноти навіть тоді, коли цього голосу не розуміють або ним нехтують релігійні лідери сучасних Церков.

Ваше Блаженство! Чи сам факт, що Святіший Отець підписав такий нечіткий і двозначний документ, не похитне повагу до нього серед вірних УГКЦ, для якої єдність із наступником апостола Петра є невід'ємною частиною її ідентичності?

Безперечно, цей текст викликав глибоке розчарування серед багатьох вірних нашої Церкви та й просто небайдужих громадян України. Сьогодні багато хто звертався до мене з цього приводу і говорив, що почувається зрадженим Ватиканом, розчарованим половинчистістю правди в цьому документі і навіть непрямою підтримкою з боку Апостольської Столиці агресії Росії проти України. Я, безперечно, розумію ці почуття.

Проте я заохочую наших вірних не драматизувати цієї Декларації та не перебільшувати її значення для церковного життя. [...] Нам потрібно пам'ятати, що наша єдність і повне співпраця зі Святішим Отцем, наслідником апостола Петра, не є методом політичної угоди, чи дипломатичної кон'юнктури, або чіткості якогось тексту Спільної декларації. Ця єдність і співпраця з Петром наших днів є предметом нашої віри.

Розмовляв о. Ігор ЯЦІВ

Мирослав МАРИНОВИЧ, віце-ректор Українського Католицького Університету, колишній політв'язень

ЗУСТРІЧ ЕПОХАЛЬНА. НАСЛІДКИ ТАКОЖ

Московський Патріархат тривалий час майстерно використовував особливості ватиканської позиції, незмінно відмовляючись від зустрічей з папами на невідгдних для себе умовах. «Винуватими», звичайно ж, завжди були католики – чи то з вигаданим «католицьким прозелітизмом у Росії», чи з так званим «насильством греко-католиків над православними в Західній Україні». [...]

Ватиканські дипломати, припускаю, святкують перемогу: десятиліття величезних зусиль нарешті дали позитивні плоди – Москову нарешті вдалося «схилити до діалогу». Саме це ключове слово «нарешті» й вимовив Папа, обіймаючи Патріярха.

Проте для мене, навченого лукавством комуністичної ідеології й шокованого цинізмом ідеології «руського міра», важливі не слова, а діла. Тому, коли я читаю в параграфі 13-му, що «в нинішніх умовах релігійні лідери несуть особливу відповідальність за виховання своєї пастви в дусі поваги до переконань тих, хто належить до інших релігійних традицій», мені відразу згадується, що Патріярх Московський жодним словом не засудив військову агресію своєї держави проти України і релігійні переслідування на окупованих територіях, тобто не виконав саме те, до чого так красномовно закликає у процитованому параграфі.

Ось чому ті пункти Декларації, які передусім стосуються ситуації в Україні або які прикладаються до неї, є для мене тестовими і свідчать про щирість чи нещирість Московського Патріярха та про обізнаність католицької сторони.

Параграф 26 можна назвати «баламандським». Він майже досліпно повторює відому формулу Баламандської угоди, якою вона і прославилася. [...] Але в кубинській Декларації є одна «невеличка» зміна: в ній ідеться вже не про Східні Католицькі Церкви, а про церковні спільноти. На світське вухо різниці ніби й непомітна, але еклезіяльна реальність за цими визначеннями радикально відмінна! [...]

Параграф 26 варто процитувати повністю (переклад мій): «Ми уболіваємо з приводу ворожнечі в Україні, яка вже забрала чимало жертв, завдала численних ран мирному населенню і призвела до глибокої економічної та гуманітарної кризи в суспільстві. Ми закликаємо всі сторони, задіяні у конфлікті, виявити розважливості, соціальну солідарність і діюву миротворчість. Закликаємо наші Церкви в Україні працювати для досягнення суспільної згоди, стримуватися від участі в протистоянні й не підтримувати подальший розвиток конфлікту».

Цей параграф вочевидь написано в Кремлі. Він досліпно повторює тамтешній пропагандистський штамп про будікто виключно внутрішній характер «конфлікту в Україні». У ньому містяться непрямої натяк на те, що російське православ'я в зоні конфлікту є миролюбним, тоді як «уніяти» і «раскольнікі» підживлюють конфлікт. У кожному разі, саме так цей параграф і буде використано Москвою в найближчому майбутньому.

І нарешті, в цьому параграфі немає жодної згадки про очевидну для всього світу причетність Росії до цього конфлікту. Те, що цей пункт пропонував Митрополит Іларіон

Алфеев, – зрозуміло, але що на нього погодилися ватиканські дипломати, а врешті-решт і Папа – екстраординарно. Природо «українського конфлікту» ще можна було не розуміти влітку 2014 року, але «наївна необізнаність» на початку 2016 року вочевидь обтяжує сумління Ватикану.

У параграфі 27 підписанти Декларації висловлюють «надію, що розкол серед православних віруючих України буде подоланий на основі існуючих канонічних норм». Що ж, це давня політика Ватикану – підтримувати в Україні контакти виключно з «канонічною» Православною Церквою. [...]

Можна лише вкотре посумувати, що у ватиканському мисленні принцип канонічності набуває абсолютного характеру – без огляду на те, яким спотворенням правди і справедливості він обертається.

Недратування Москви стало точкою відліку для будь-яких кроків Ватикану у стосунках з іншими Церквами. Це могло би стати для українських християн підставою для згіршення, якби не той факт, що, на щастя, Євангелія нічого не говорять про канонічність, зате дуже багато – про правду і про належну обачність, яку мають виявляти християни перед лицем лукавого.

Враження лукавства лише підсилюється, коли читаєш параграф 28-й, який містить багато гарних і правильних слів про потребу співробітництва між католиками і православними, про євангельську основу такої співдії. Проте як тільки натикаєшся на слова про потребу «спільного свідчення про моральну підність і справжню свободу людини», в уяві відразу постають масові порушення релігійних прав людини на підконтрольних Росії окупованих територіях, які тепер стали вочичиною «руського міра».

Ідеться про переслідування Української Православної Церкви Київського Патріярхату та Української Греко-Католицької Церкви у Криму й на Сході України, про фізичну розправу над протестантськими пасторами, про свавільні арешти і «знищення» активістів кримськотатарського руху тощо. Про це в Декларації немає жодного слова – так, начебто біль «неканонічних» та «новіриців» менш заслуговує на співчуття, ніж біль християн у Сирії.

Що ж, у минулому Римські папи не раз використовували зустрічі з політичними чи релігійними діячами, щоб обстоювати релігійну свободу та права людини. Досить згадати звільнення із сибірської каторги Патріярха Йосифа Сліпого, чим завдячуємо Папі Іванові XXIII, або ж легалізацію УГКЦ, яку завдячуємо Папі Іванові-Павлові II. Ось чому не можна було засуджувати плановану зустріч Папи Франциска і Патріярха Кіріла ще до того, як вона відбулася, бо Папа мав нагоду обстоюати інтереси скривджених російською агресією. Мав, але нею не скористався. Кубинська Декларація двох Предстоятелів сконструйована так, що про Росію в ній ідеться як про край «безпрецедентного відродження християнської віри», де є можливість «вільно сповідувати свою віру», тоді як тривога з'являється лише тоді, коли ідеться про інші країни. [...]

Ось чому я змушений з болем розбити висновок: в питанні України та Росії Католицька Церква задля ефемерного «діалогу з Москвою» знову розминувалася з правдою. *Фрагменти «Українська правда»*

Блаженніший СВЯТОСЛАВ:

«ЗУСТРІЧ, ЯКА НЕ ВІДБУЛАСЯ?»

3 інтерв'ю Глави Української Греко-Католицької Церкви

З нашого багаторічного досвіду можна сказати: коли Ватикан і Москва організовують зустрічі чи підписують якісь спільні тексти, то нам годі очікувати від цього чогось доброго. [...]

Одразу впадає в око, особливо в їхніх коментарях по завершненні зустрічі, що вони перебували абсолютно у двох різних вимірах і ставили перед собою різні завдання. Святіший Отець Франциск пережив цю зустріч передусім як духовну подію. [...] Він на-

голосив, що єдність Церков досягається тоді, коли крокуємо разом спільним шляхом, і хотів, щоб ця зустріч стала його початком. Патріярх Московський одразу дав відічутти, що йому про жодного Духа, чи богослов'я, чи справді релігійні речі не йдеться. Суто політика. Ніякої спільної молитви, підкреслено офіційні фрази про «діяло світу» та аеропорт як неутральне, тобто нецерковне, середовище. Таке враження, що його перебували у двох паралель-

них світах. Чи ці паралельні дійсності перетнулися під час цієї зустрічі? [...]

Коли мова йде про підписаний текст Спільної декларації, то, назагал, він є позитивний. [...]

Хоча ті пункти, що стосуються України і УГКЦ зокрема, в мене викликали більше запитань, ніж відповідей.

Було офіційно повідомлено, що цей документ є плодом праці митрополита Іларіона (Алфеева) з православного боку і кардинала Курта Коха та Папської ради

у справах єдності між християнами – з католицького. [...] Згадана Папська рада компетентна в богословських питаннях, у стосунках із різними християнськими Церквами і спільнотами, але аж ніяк не у справах міжнародної політики, особливо делікатних питань російської агресії в Україні. [...]

Цим і скористався Відділ зовнішніх церковних відносин РПЦ, який, як ніхто, є інструментом дипломатії та зовнішньої політики Московського Патріярхату.

До речі, я, як Глава Церкви, є офіційним членом Папської ради у справах єдності між християнами, іменований ще Папою Венедиктом. Однак мене ніхто не просив висловити своєї думки і, по суті, як це було й раніше, говорили про нас – без нас, не давши нам голосу.

Однак пункт 25 Декларації з повагою говорить про греко-католиків і, по суті, УГКЦ визнає як суб'єктом міжцерковних відносин між Католицькою

Церква і суспільство

Богдан ОГУЛЬЧАНСЬКИЙ, священик

ПРО ОДИН СТОВПЧИК З КРАПОЧКОЮ НА ШЛЯХУ ДО ЄДНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ХРИСТІЯНСТВА

Найперше, що впадає у вічі в нашому релігійному житті – шлях, який треба подолати українським бра-там-православним, аби зійтися до купи, заріс хащами і завалений перешкодами. Але наразі не про ці Хібіни та Гімалаї, а про великий стовпчик з крапочкою, який теж є перепороною, навіть якщо дивовижним чином хащі і скелі на шляху до єдності зникнуть. Мова йде про подвоєння літери і в біблійському імені І(і?)сус.

Короткий історичний екскурс

Принаймні до 1996 року всі українські християни були єдині хоча б у тому, що для них Спасителем був (і є) Ісус Христос (на підтвердження цього автор має примірник офіційного видання УПЦ «Православний вісник» за 1996 рік). Однак приблизно з цього чи наступного року українським виданням Української Православної Церкви (яка таким чином вирізнялася з усіх християнських конфесій України) змінюють ім'я Спасителя на Ісус. Автор не зустрічав офіційних пояснень такої зміни. Та досвід спілкування з тими, хто відповідав за церковні видання, дозволяє висловити припущення про підстави та причини орфографічного нововведення.

Цілком однозначно підставою для такої заміни може стати рішення священноначалія. І дійсно, як засвідчив у розмові з автором редактор одного з основних церковних видань 90-х та 2000-х років, саме Предстоятель благословив писати ім'я «Ісус». Але чому світлої пам'яті митрополит Володимир (а разом з ним також, можливо, і Синод) став на бік цієї позиції? Яке церковно-політичне тло передувало цьому?..

Пригадаймо, що перша половина 90-х років – це період запеклого змагання між різними конфесіями за домінування на релігійному полі. У Києві та центральній Україні пря йшла між УПЦ МП та УПЦ КП. Принцип вживання української мови у богослужінні був одним із вагомих аргументів, яким Київський Патріархат відстоював – виведення українського православ'я з-під впливів русифікації. Натомість деякі ревні захисники УПЦ МП намагалися дискредитувати церковне вживання української мови.

В пам'яті зринають іронічні листівки з печаткою авторитетного монастиря, в яких наводилися начебто уривки з українських перекладів священних текстів... На противагу демонстрованій незугарності української мови, її буцімто нездатності відтворити надхненні церковні тексти (як стверджувалося – вона

Стрітнення Господнє. Твір Миколи Стороженка

«безблагодатна») підкреслювалася висота, благодатність та довершеність церковнослов'янської мови. Для УПЦ МП важливо було наголосити на відмінності власного стилю, власної лексики від УПЦ КП. І тому вживання імені Спасителя як «Ісус» ставало підкресленим виявленням цієї позиції, нібито наближенням до урочистої канонічної церковнослов'янської лексики.

Можє зринуть питання – чому раніше, в українському Екзархаті Руської Православної Церкви (у 50–80-х роках) та на початку 90-х форма імені «Ісус» не піддавалася сумніву? По-перше, тому що не було протистояння з конкуруючими конфесіями (яких у публічному просторі не існувало). По-друге, всі церковні видання в советський час проходили таку ж саму редакцію і цензуру, як і світські видання, а права та вимоги вживання форми імен в українській мові були однаковими для всіх. І згідно з затвердженими нормами української мови – слід було вживати ім'я «Ісус».

Додамо, що форма імені «Ісус» вживалася не тільки у церковній періодиці (часопис «Православний вісник» та ін.), але й у двох

найважливіших виданнях Святого Письма українською мовою, які поширювала Руська Православна Церква (до 1000-ліття Хрещення Руси) – у Біблії в перекладі І. Огієнка (видана у Скандинавії, за підтримки Всесвітнього Біблійного Товариства, але з титульною сторінкою «Видання Московської патріархії. 1988 рік» і поширювалася Московською патріархією) та у Новому Завіті, виданому того ж року у Києві (переклад здійснений редакційною колегією під керівництвом митрополита Київського і Галицького Філарета (Денисенка).

Чи існувала хоч коли-небудь традиція вживання форми з двома «і» у православних виданнях українською? Заради справедливості треба сказати, що перше офіційне видання Святого Письма у Російській імперії українською мовою – а саме «Чотириєвангеліє» у перекладі Пилипа Морачевського (перекладене у 1860 р., але видане у 1906–08 рр.) містило форму «Ісусс». У цьому виданні не тільки це ім'я, але й багато інших подібностей у формах, максимально наближених до церковнослов'янської:

Матеей, Виелеем, Ёома. На той час це був певний анахронізм – наслідок інерції етимологічного правопису, яким деінде, переважно в церковних колах Галичини, писалися русинсько-українські тексти у 60–80-х роках XIX ст., хоча завдяки П. Кулішу та широко вживаній за його прикладом «кулішівці» з видозмінами український правопис вже давно затвердився як фонетичний (тобто – пишемо, як чуємо). Також ця форма написання була повторена у богослужбовій Напрестольній Євангелії, виданій у Варшаві Польською Православною Церквою 1938 р. (у цьому виданні був відтворений текст 1906–08 рр.)

Сучасна аргументація в УПЦ МП щодо вживання форми «Ісусс»

Минуло вже біля двадцяти років від початку використання неологізму «Ісусс». Виросло ціле покоління авторів та редакторів (щоправда, число тих, що пишуть та друкують українською в УПЦ, невелике), які цілковито певні у правильності такого вживання. Розглянемо деякі (відомі авторові) докази цієї позиції.

Про перший з аргументів, власне, сказано вище – досконалість церковнослов'янської мови та її перевага над українською в релігійному мовленні.

Ідеологія такого підходу солідарні з поглядами Католицької Церкви до епохи Другого Ватиканського собору, коли вважалося за необхідне правити богослужіння латинською мовою. Зараз, звичайно, з погляду католиків такі погляди є цілковитим анахронізмом. Богослужіння ведеться національними мовами (латинською служать деінде одну з багатьох мес у великих парафіях). В католицьких етнічних спільнотах розвивається та заохочується релігійна мова, багатьма мовами постійно створюються молитви на всі випадки життя.

В більшості країн, де є православні спільноти, вже давно богослужіння правиться державними мовами цих країн, незалежно від країни походження більшості вірян (іноді богослужіння здійснюється двома мовами – мовою країни та рідною мовою діаспори), особливо якщо в країні є друге або наступні покоління емігрантів. Так само давно перейшли на рідну мову богослужіння у балканських традиційно православних країнах.

Є три православні традиції, в яких Церкви мають консервативний підхід щодо вживання в богослужінні та молитвах не сучасної, а давньої мови: це грецька, грузинська та російська. Для грецької та грузинської Церков ця позиція зрозуміла – тим самим підкреслюється зв'язок віків, цілісність та глибина національної християнської культури. В російській

Листи читачів Справа єдності — це справа Божа

Шановний редакторе п. Раїсо! Шановна редакціє!

Я, о. Мелетій, і наша церковна громада висловлюємо вам щиру подяку за ваш прекрасний, так необхідний для українського народу часопис «Наша Віра», який започаткував Прометей духу нового часу світлої пам'яті лицар Євген Сверстюк.

Часопис «Наша віра» релігійно-літературного напрямку носить не тільки просвітільський, але також об'єднавчий характер. Саме слово, а тим більше Слово Боже, повинне нас об'єднувати. Коли Святий Іван-Павло II говорив з журналістами про екуменізм, то йому задали питання, як бути з догмами про походження Святого Духа «Філюкве». Тоді він коротко змістовно відповів, що догми про походження Святого Духа – як Західної так і Східної церкви – не суперечать одна одній, а навпаки доповнюють одна одну.

Щось подібне стверджує ваш часопис, який є православною газетою, та не суперечить католицькій пресі, а навпаки доповнює її – і ви творите щось спільне. За це Вам велике спасибі!

Тільки разом ми вистімо і збережемо для наших нащадків Україну. Будьмо вірні заповітам нашого просвітителя поета Тараса Шевченка, котрий закликає нас не тільки до боротьби за волю і єдності, але й до молитви. Тому хай нас ніщо не розділяє, а навпаки об'єднує. Памятаймо слова нашого Спасителя, коли Він докоряв Єрусалимові: «Єрусалиме, Єрусалиме... скільки разів Я хотів зібрати твоїх дітей, мов качка своїх курчат під крила, та ви не хотіли?» (Лк. 13:34) Справа єдності – це справа Божа.

Якщо будемо співпрацювати з Волею Божою у справі єдності нашого народу, то залишимо за собою гарні плоди нашої праці, як це залишив світлої пам'яті нескорений лицар духа Євген Сверстюк.

Щасти Вам Боже у Новому році і по всі дні Вашого життя! Бажаємо Вам в цей нелегкий для нашої Матері України час усіх Божих благодатей!

о. Мелетій Батіє, м. Бар, Вінниччина

Редакція отримала листа від читачів, які звертаються до українських священиків, закликаючи підтримати наш часопис. Подаємо його на пропозицію читачів

Шановні духовні пастирі України!

Ми, постійні передплатники, читачі і дискусувачі часопису «Наша віра», звертаємося до вас із проханням підтримати фінансово дітище великого сина українського народу Євгена Сверстюка, який відійшов у вічність. Не даймо погаснути свічі, яка зігріває християн по всьому світу. Часопис, дякувати Богу, виходить, проте ми помічаємо, що цього року наклад зовсім невеликий і редакція у складний час має проблеми з коштами на видання. Неже ми настільки убогі, що спромоглися усього на 1500 примірників часопису за січень 2016 року?

Духовні поводири народу, повідомляйте про часопис, допоможіть донести світло Слова Божого до кожної парафії, родини, сім'ї, кожного свідомого українця-християнина.

І водзастесь вам сторицею!

З повагою Анна та Ярослав ЗБАРАСЬКІ, м. Підволочиськ, Тернопільська область

Ієрархи УПЦ Константинопольського Патріархату у Стамбулі молилися за героїв Небесної Сотні та українських воїнів, «загиблих у битвах з російським агресором»

21 лютого 2016 року з благословення Вселенського Патріарха Константинопольського Варфоломія у стародавньому Свято-Миколаївському соборі у Стамбулі (Константинополі) молитовно «вшанували пам'ять героїв Небесної Сотні та воїнів, загиблих за цілісність України у війні з російським агресором».

Літургію українською мовою та поминальний молебень за героїв Небесної сотні та воїнів, загиблих у «війні з російським агресором», здійснили ієрархи і духовенство УПЦ Константинопольського Патріархату.

Зокрема, з благословення Патріарха Варфоломія, службу очолили митрополит Ієрапольський Антоній (Щерба), Предстоятель УПЦ Константинопольського Патріархату в США та діаспорі, скарбничий Асамблеї канонічних православних єпископів Америки, а також єпископ Даниїл (Зеленський) Памфілійський, голова Консисторії і заступник голови Архидієцеского Собору УПЦ Константинопольського Патріархату в США, який також є головою Комітету з правових питань Асамблеї канонічних православних єпископів Америки. Українським ієрархам у Стамбулі співслужили українські та грецькі священики Константинопольського Патріархату. Богослужіння було відправлене для української православної громади Стамбулу, яка перебуває під омофором Вселенського Патріархату.

Як повідомлялося, 20 лютого Собор єпископів УПЦ Константинопольського Патріархату в США та діаспорі ухвалив звернення з приводу другої річниці масового розстрілу учасників Євромайдану в Києві, а також закликав світову громадськість стримувати військову агресію Росії проти України.

традиції ситуація неоднозначна. Ще у XIX сторіччі звучали голоси (святителі Філарет Московський, Феофан Затворник та ін.) щодо необхідності редакції мови богослужбових текстів, особливо там, де перекладені з грецької церковнослов'янські тексти не були адекватними (таких прикладів чимало). У XX сторіччі тема вживання російської мови широко обговорювалася на Помісному Соборі 1917 року, але потім вона була дискредитована використанням у «Живій» церкві (т.зв. «обновленцями»). В наш час тема редагування богослужбових текстів порушується на Міжсоборній нараді РПЦ (і дещо в цьому плані робиться, є зміни в нових виданнях), але про перехід у богослужінні, у молитовних зверненнях цілковито на російську мову не йдеться. Більше того, завдяки редагуванню текстів, як видається, в РПЦ бажають утвердити невід'ємність церковнослов'янської лексики від російської культури.

І цей підхід, як можна зрозуміти з мовної політики Московського Патріархату в Україні, важливий для продовження експансії «Русского міра». Навіть в опублікованих українською мовою катехитичних виданнях та книжках для дітей усередині українського тексту наводяться приклади молитов українськими літерами, але в російській вимові: Господі, помілуй; Боже, милостів буді мнє грешному; Богородіце, Дево тощо. **Тим самим заперечується наявність української вимови церковнослов'янських текстів і за умовчанням не схвалюється звернення до Бога українською мовою взагалі. До речі, власна вимова церковнослов'янських текстів здавна існувала в українському Православ'ї.** У Російській імперії українська вимова була скасована після ліквідації позірної автономії «Малоросії» наприкінці 18 ст., але вона залишалася в регіонах, які не входили в імперію. Та за період більше 20 років від початку 90-х її викоринили на Буковині, а зараз вершують цей процес у Закарпатті. Якщо росіянин заїде до храму під час служби і почує «Господі, помілуй», то для нього природно буде звернутися: «Боже, помілуй мене», поєднавши мес у великих парафіях).

В Україні, незалежно від країни походження більшості вірян (іноді богослужіння здійснюється двома мовами – мовою країни та рідною мовою діаспори), особливо якщо в країні є друге або наступні покоління емігрантів. Так само давно перейшли на рідну мову богослужіння у балканських традиційно православних країнах. Є три православні традиції, в яких Церкви мають консервативний підхід щодо вживання в богослужінні та молитвах не сучасної, а давньої мови: це грецька, грузинська та російська. Для грецької та грузинської Церков ця позиція зрозуміла – тим самим підкреслюється зв'язок віків, цілісність та глибина національної християнської культури. В російській

наприклад, що латинська літера R позначає звук, який звучить по-різному в англійській, французькій, німецькій, італійській та інших європейських мовах; так само і щодо інших звуків). І тому природно, що в кожній мові ім'я Спасителя звучить в погодженні з правилами милозвучності цієї мови, і завдяки природності звучання стає рідним для людини, яка цією мовою розмовляє і молиться. Тому ми маємо: «Єзус» у поляків, «Джізес» у англійців, «Джезу» в італійців, «Жезью» у французів, «Ісжіш» у чехів, «Ізушш» в угорців... Натомість в українській мові не існує ні довгих голосних звуків, ні правила їх подовження у якихось випадках. Скоріше навпаки. Усі запозиження з поєднанням голосних з інших мов у нашій мові природно скорочуються – тому ми кажемо Єрусалим і пишемо так само; кажемо єрей (а не ієрей), і мали би писати так само згідно з достатніськими правилами українського правопису – згадаймо, що органічний для української мови харківський правопис ліквідував остаточно у 1933 році, незадовго до ідеологічної розправи з його захисником, міністром освіти УСРР М. Скрипником, т.зв. «суверен-комуністом». Немає у класичному українському правописі та вимові й дифтонгів (поєднання голосних). Тому ми – християни, а не христіани, за правопорядком стежать міліціанти (чи то пак, тепер – поліціанти), ми мали б обирати поміж різних варіантів та купувати на базарі провіант... Закони нашої фонетики вимагають ставити між голосними принаймні напівголосний й. Але – природне звучання мови ми доручили діяспоранам, діти яких в їхніх українських школах ще недавно вчилися за скрипниковою. Отже...

Безальтернативне використання у церковних виданнях УПЦ МП форми «Ісусс» також утруднює природне засвоєння імені Спасителя як важливого та найдорожчого для християнина імені дітьми православних вірян. В українській релігійній прозі та поезії Ісус – єдина форма імені. Ламаючи природне для нас звучання імені Спасителя, людина переживає певну колізію. І це не є щось малозначуще, а пов'язане з великими смислами божества з елементом відчуження.

Звісно, ми цілком свідомі того, що серед тих, хто формує інформаційно-видавничу політику УПЦ МП є впливові персони, вельми раді з того, що термінологія україномовних текстів, які у ній продукуються, щораз більше віддаляється від тої богословської мови, яка органічно розвивається в інших християнських конфесіях. Вони раді більшій ізоляції (в різних формах) «канонічної фортеці». Але ж є в УПЦ багато й інших людей, які усвідомлюють, що, хоч яким би було майбутнє УПЦ МП (гіпотетично можливі різні сценарії, але ми зараз не про це), **ті віряни – це суттєва частина українського християнства, і для них важливо перебувати в єдиній українській спільноті.**

Отже, слідуючи євангельському «стукайте, і вам відчинять», визнаємо: треба бути наполегливими і вимагати, щоб ім'я ІСУС Христос стало єдиним для християн України. Вертаймося до джерел!

Нова свідомість

ЦЕРКВА ТИСЯЧІ РУШНИКІВ

Юрій ФОМЕНКО

Стою з піднятою головою. Навколо мене – тисячі рушників. Вони висять на стінах, лежать на лавах, вони скрізь. На них історія тисячоліть. На них вишивали Долю тисячі жіночих рук. Водила голка за собою нитку по білому полотні, писала літопис української Душі. Тисяча Жіночих Сердець билось над вишиванням рушників, передаючи їм радість і смуток, турботу і надію, любов...

Я чую це биття. Моє серце починає битись в його ритмі. Душа злітає горілиць. їй вільно й просторо. Я дихаю на повні груди. Я на шляху історії, вистеленому рушниками.

*А посеред моря Зеленої Ябір
На Ябороньку три Синії Птахи
Три Синії птахи та Радоньку радять
Та Радоньку радять як Світ заснувати*

Я в круговерті створення Білого Світу.

*Та й пірнули Птахи б Світові Глибини
Та й винесли Птахи Жовтий Красен-Камінь
Стало з того каменю та Яснеє Сонце
Та й пірнули Птахи б Світові Глибини
Та й винесли Птахи Злопу Пауутинки
Стала з Пауутинки Ясна Твердь Небесна*

Я – нитка, котра пронизує кожен рядок історії. Пірнаючи під біле полотно в одній сторінці історії і з'являючись на іншій сторінці.

*Ще пірнули Птахи у Світа Глибини
Тай винесли Птахи Золотий Пісочок
Стали із Пісочку Дрібнії Звіздочки
Ще пірнули Птахи у Світа Глибини
Тай винесли Птахи та Темного Мулу
Стала з того Мулу Чорная Землиця
Тай зросли на Землі Жито і Пшениця
Жито і Пшениця і всяка Пашниця*

СВІТ. В котрім народились мої Діди і Батьки. В котрім явився і я. Чому, і для чого. Очевидно, Світ являє необхідне – для свого існування. І ото моя скромна персона теж знадобилась йому. Можливо, щоб сіяти пшеницю і всяку пашницю. Не знаю...

Моє серце б'ється в тиші церкви тисячі вишитих рушників. Мої долоні лягають на вишитий полотно. Я зігріваюсь теплом жіночих думок, котре живе у їхніх творіннях. Я тут живу від створення Світу. І, можливо, на якомусь рушнику буду вишитий одним єдиним хрестиком кольору стиглої пшениці, і житиму в вишиваній системі Всесвіту...

Стою, піднявши голову, читаю на рушниках найсвятіші тексти Книги Життя. Тут – чистилище людської душі. Найчесніша сповідь перед своєю Совістю. Її не обманути, від неї не сховатись. Тут не можна стояти з опущеною головою, ховаючи очі долу.

Під стукіт тисячі жіночих сердець я молюся в ритмі биття Тисячі Жіночих Сердець. Котрі дають мені силу і любов до Життя. Котрі бачать мою душу наскрізь. І я цього не боюсь. Я прошу Шляху,

бо Шлях – то є Життя.

Церква тисячі рушників. Із Сонечком над дверима...

«Навіки», с. Рубаніське, храм Святої Покрови, січень 2016

Євген Сверстюк залишив після себе великий спадок глибокої енергії думки і творчості. Люди по-новому відкривають цю незабутню Людину, себе і простір часу, читаючи його книжки. Вчителька української мови і літератури Надія КОВАЛЕНКО ділиться враженнями від книги «Світлі голоси життя», герої якої – «велети духу» – українці різних часів і епох.

Читаю «Світлі голоси життя». Зі сторінок постає когорта Лицарів Чести, Духу, Чину, Обов'язку! Слово Сверстюка зазвучало в унісон з голосом рідної землі. Великі українці, про яких пише автор, зберегли в своїх душах животорче джерело любови до рідної землі і обов'язок вистояти за найтяжчих умов. Перед нами ті, «хто предківський спадок шанує»...

Книга приваблює саявом чистоти і шляхетністю думки, вірою у високе призначення людини, велику історичну місію України.

Мужні сіячі зерен українського духу – в центрі уваги Євгена Сверстюка. Довкола цих постатей утворилося магічне коло, духовна аура, яка світлится нам у вічності, як магнітом притягуючи людей, в «кого думка повсталася». Число їх зростає з року в рік. Це той живий дух, що вивів на Майдани сотні тисяч, в яких «козацька кров пульсує і гуде». Це він дає сили непорушно стояти там, де кришився камінь і плавилось залізо. Мужні лицарі творять сьогодні нове обличчя України. Це вони здійснили небачену в світі

*Ми є. Були. Ми будемо завжди!
І Україна з нами* (Іван Багрянний)

Іван Котляревський, Леся Українка, Тарас Шевченко, Василь Стус, Валерій Марченко... Зі сторінок книги постають велети духу, які несуть світло майбутнього України.

Захоплює до глибини есей, присвячений Івану Котляревському, батькові

української літератури. Лагідний, завжди усміхнений, він мав козацьку відвагу. В часи, коли Катерина II підступно нищила Запорозьку Січ, Котляревський виводить козацькі полки у повному бойовому обладунку на сторінки безсмертної «Енеїди». Есей «Котляревський сміється» являє нам світлого, мужнього, вірного своєму народові сина. І то в час, коли багато обдарованих українців йшли на чуже поле – заради кар'єри та ласого шматка. Не випадково Тарас Шевченко дуже високо оцінює його творчість, назвавши «батьком», який буде панувати, поки живуть люди. Академік О. Білецький писав: «У час, коли стояло питання бути чи не бути українському народу. Бути! Гучним сміхом відповіла «Енеїда» Котляревського».

Неможливо без гіркого щему читати есеї, присвячені Іванові та Надії Світличним, Валерію Марченку, Василю Стусу, Василю Овсієнку та їхнім побратимам, які в нелюдських умовах камер, карцерів, голоду, холоду, тортур, зберегли високу людську гідність, не зрадили себе, а стали прикладом для інших в'язнів. З глибокою пошаною пише Сверстюк про воїнів УПА, що несли 25-річний хрест ув'язнення, гордо і незламно, з твердою вірою у світлу долю України.

«Світлі голоси життя» – книга для всіх нас. Вона пробуджує віру, вселяє надію, гордість за нашу землю, яка родить Велетів Духу.

Майдан. Пам'ять про героїв Небесної Сотні. Лютий 2014. Фото Валерія Павлова

Події культури

«УКРАЇНА ВІД ТРИПІЛЛЯ ДО СЬОГОДЕННЯ В ОБРАЗАХ СУЧАСНИХ ХУДОЖНИКІВ»

Марія ЖУРА

В День Соборности – 22 січня 2016 року у виставкових залах Центрального будинку художника Національної спілки художників України відкрилася вже традиційна Сьома всеукраїнська виставка мистецтва історичного жанру «Україна від Трипілья до сьогодення в образах сучасних художників», присвячена Революції Гідності та Вітчизняній війні 2014–2016 років (Куратор проєкту – художник Олександр Мельник). На виставці представлено близько 300 творів митців з усіх місцевостей України, що відтворюють найважливіші та найбільш знакові події і постаті української історії.

Голуб миру-бандерівець з червоним маком над чорним морем. Твір Катерини Ткаченко

«Виставка, передусім, вражає надзвичайно болочим переживанням великої трагедії і великого подвигу, – зазначив академік Микола Жулинський. – На картинах ми бачимо реальних українських патріотів і, разом з тим, тут багато і символічного – того, що має спонукати до роздумів: в ім'я чого ці жертви принесені. Та, на моє особисте враження – такої імпульсивної, емоційної, активної мистецької реакції було важко навіть чекати. І ось ми бачимо, як наші художники реагували на ці події: вони пройшли через їхні почуття, через їхні думки. Взагалі цей проєкт, який творить Олександр Іванович, – дуже мені до душі. Він єднає віки, єднає цілі пласти нашої національної історії. Усе це заглиблене в нашу – глибинну і ближчу історію. І виявляється, що нас єднає історичне усвідомлення свого минулого і водночас усвідомлення того, що це минуле є сьогодні – воно присутнє в представлених тут картинах. Ми бачимо тут і скульптуру, й інші жанри. Але домінанта – живопис. І я хотів би подякувати Олександру Івановичу, що він так послідовно, системно організовує уже сьому виставку. І вона з кожним роком стає глибшою, повноціннішою і збирає ще ширше коло художників.

Мене переповнює почуття особливого гордості за те, що у нас є такі таланти, такі оригінальні робо-

героїв Майдану нинішньої нашої Вітчизняної війни, прямо під час відкриття виставки була відзначена медаллю «За жертвовність і любов до України» (вручив її мисткині волонтер Петро Іванович Гудим, який також працює на нашу перемогу) та гучними оплесками присутніх, серед яких були й учасники так званої АТО.

Виставлені тут і перші великі полотна, присвячені кривавій війні, розв'язаній Москвою проти України, – твори, що увічнюють пам'ять героїв Небесної Сотні та воїнів-захисників Вітчизни.

Вперше на цій виставці, задуманій для відродження історичної картини, представлено великий розділ плакату, що найбільш гостро, оперативно і водночас узагальнено передає драматизм і напругу сьогодення.

Переглядаючи експозицію виставки, глядач поступово мовби занурюється й у вчорашні події, які вже стали історією, й в найдавнішу нашу історію та стає свідком подій, якими жили наші далекі пращури.

На думку директора Інституту

україністики Ігоря Косташа, який від початку підтримував проєкт виставок, ґрунтованих на українській історії, «українські художники дуже часто були попереду істориків і науковців. Вони дійсно писали і пишуть свою історію. А історія сьогодні – це зброя».

– Ці проєкти спрямовані на пробудження історичної пам'яті, – підтверджує цю думку Олександр Мельник. – Ми щоразу акцентуємо увагу на найбільш замовчуваних і сфальсифікованих подіях, висвітлюємо образи наших героїв, яких колись обстрілювали, знеславлювали... І несемо людям правду про дійсно глибоку й велику історію нашого народу, аби він міг твердо стати на своє історичне підґрунтя, щоб свідомо творити новітню державу і, нарешті, знову бути в ній господарем.

На завершення хочеться навести слова Голови Асоціації Українських банків Олександра Сугоняко: «Мені здається, ця виставка підтверджує, що нині починається епоха Стуса, епоха відродження українського духу. І хай так буде».

Спломенілий цвіт. Твір Олександера Мельника

МАЙДАН

Ініціативна група «Першого грудня» поділяє занепокоєність більшості громадян України щодо запропонованих змін до Конституції – як способу їх представлення, так і можливих наслідків імплементації цих змін в частині, що пов'язана з так званими «мінськими домовленостями».

Ініціативна група хоч і не є політичним утворенням і не бере на себе функції експертно-юридичної оцінки запропонованих змін, але хоче висловити деякі принципи,

на наш погляд, міркування щодо цієї гострої проблеми:

1. Велику тривогу викликає факт відсутності суспільної довіри до тої частини запропонованих конституційних змін, яка стосується питань, пов'язаних із окупацією Донбасу російсько-терористичними формуваннями. У суспільстві панує переконання, що ці зміни внесені під зовнішнім тиском країни-агресора і західних союзників України і суперечать національним інтересам нашої держави.

Звернення Ініціативної групи «Першого грудня» до українського суспільства

2. Влада не спромоглася переконливо спростувати як попереднє твердження, так і тривогу значної частини суспільства про небезпеку визнання та легалізації незаконних режимів ДНР і ЛНР шляхом прийняття таких змін до Конституції України, які можуть призвести до руйнування нашої державної структури, втрати її унітарного характеру.

3. Вважаємо за необхідне нагадати, що основою самостійного існування будь-якої держави є неподільність її території, повний контроль її кордонів, беззастережне, однакове для всіх, а не вибіркове, виконання всіх законів.

Українці підтвердили свою рішучість боротися зі

зброєю в руках за ці фундаментальні принципи.

Варто також нагадати, що, для прикладу, в Конституції Франції наголошується, що «ніяка процедура перегляду Конституції не може бути почата або продовжена при замаху на цілість території». Чому б не взяти цей приклад з Конституції Франції до наслідування в Україні?

4. Ініціативна група закликає владу зважити на небезпеку національного розколу в разі, коли нова Конституція України буде ухвалена без належного розуміння і згоди народу, під тиском іноземних держав.

Підтримуючи в цілому мирний шлях деокупації Донбасу, Ініціативна група

«Першого грудня» очікує відкритого і чесного загальнонаціонального діалогу з питань, від яких залежить доля українського народу і держави.

Влада має твердо стояти на сторожі національних інтересів України, що є найвищою цінністю, відкидаючи мову ультиматумів і ведучи, разом із тим, діалог у пошуках компромісу, заснованого на мандаті народної довіри.

В'ячеслав БРЮХОВЕЦЬКИЙ, Богдан ГАВРИЛИШИН, кардинал Любомир ГУЗАР, Іван ДЗЮБА, Євген ЗАХАРОВ, Мирослав МАРИНОВИЧ, Володимир ПАНЧЕНКО, Мирослав ПОПОВИЧ, Вадим СКУРАТІВСЬКИЙ, Юрій ЩЕРБАК, Ігор ЮХНОВСЬКИЙ

ПОТРЕБА ГОВОРИТИ

Однією з найбільших перешкод для нормального суспільного життя в Україні вважається брак довіри.

Кому вірити? Багато громадян, не довго думаючи, відповідь – нікому.

Це жакхливий закид, який, якщо б він був беззастережно правдивий та стовідсотковий, робить суспільне спілкування цілковито неможливим, стає справжньою руїною суспільного ладу.

Спілкування не могло б відбуватися, а без нього життя нормальної держави неможливе.

На думку автора цих рядків, наше суспільство, Богу дякувати, не докотилося до такого страхітливого стану, але водночас є багато причин для тривоги, і годі заперечити, що в нашому суспільстві бракує нормально-го діалогу.

На загальне переконання, відповідальні особи в усіх ділянках влади не інформують громадян про те, що насправді відбувається. Багато людей також щоразу гостріше критикують ЗМІ, які поринають у багатослів'я, але не кажуть того, що треба сказати.

Дехто безбездставно вважає, що однією з причин браку суспільного діалогу є наше советське минуле. Уважно проаналізувавши теорію і практику комуністичного режиму, можемо ствердити, що в советській системі був точно означений керівний клас, і були інші, що, по суті, вважалися ніким і на них не варто було звертати уваги.

Останніх ніхто не слухав, до них достатньо було щось там говорити. Виховані в такій системі люди не мали права говорити, щось суперечити, вони мусили тільки слухати.

Такими ці люди бачать себе, на жаль, і до сьогодні. Вони нібито нікого і їм марно навіть подавати свій голос.

Тепер часто мовиться про декомунізацію. Для багатьох громадян це означає змінити назви місцевостей і вулиць та, може, ще дещо зробити. А що самих місцевостей, яких треба було б перейменувати, є майже тисяча, то маємо широке поле можливого зацікавлення в цій ділянці.

Проте хибно було б думати, що декомунізація полягає лише в зміні назв. Йдеться про здійснення змін у наших умах і серцях.

Майдан 2013–2015 років показав, що в нашій країні є люди, свідомі своєї Богом даної гідності. Богу дякувати! Однак, на жаль, треба визнати, що цей Майдан як суспільне явище нас абсолютно замало «потермосив».

Сьогодні нам потрібно, щоб нововладці, незалежно від того, чи їх

влада велика чи мала, зрозуміли, що ті інші, до кого вони мали б звертатися, це в повному значенні того слова – люди, а ті, ким безсоромно дотепер нехтували, – щоб усвідомили свою велику гідність і почали поспідовно діяти, відповідно до тої гідності.

Основою суспільного діалогу є правда. Мати нагоду чути тільки правду, могли бути певними, що почуте є правдою, – це велика духовна цінність.

З історії ми знаємо, а останнім часом ми є свідками, скільки лиха в житті людей та народів походить від свідомого поширювання неправди! Над цим можна і треба задумуватися.

Бажаючи розпочати щирий діалог, прошу вас, шановні читачі, замислитися над потребою говорити. Причина цього бажання дуже проста за

своєю суттю.

На мою думку, одним із ефективних засобів позбутися того, що турбує велику частину населення, – це взяти ініціативу у свої руки та говорити.

Йдеться про те, щоб самим висловлюватися відповідально та чесно і домагатися тільки правди у відповідь.

Ті люди, що майже професійно уникають повідомлення правди, використовуючи погані навички, набуті в минулі десятиліття, – спокійні, що їх за це ніхто не покарає, бо народ, навіть пригноблений безнастанним «розвішуванням локшини» і солодких обіцянок, здебільшого мовчить.

Ситуація виглядала б інакше, якщо б народ (громадянське суспільство) виявляв радість, коли почує правду, і картав за брехню, тобто постійно домагався правди. Така практика, такий підхід з боку громадян породжував би те, чого нам так дуже бракує, – розмову, діалог.

Ми повинні створити такі умови, в яких брехун чи крутий, не наважився б обманювати, бо знав би, що за це дорого заплатити і опиниться на політичному смітнику.

Громадяни не сміють бути пасивними стосовно того, що відбувається довкола них. Вони мають реагувати, писати чи говорити. За наявності стількох можливих сучасних засобів комунікації, громадяни, старші й молодші, повинні широко користати з Божого дару свободи слова, – дару служити ближнім правдою та любов'ю.

А саме правду треба говорити з глибокого почуття пошани та любови до своїх співвітчизників.

Запрошуємо до дискусії

Олександр СУГОНЯКО

ПРО СУСПІЛЬНИЙ ДИСКУРС СПІЛЬНОГО БЛАГА

Дехто з моїх співрозмовників із середовища вчених, письменників, діячів культури, шістдесятників стверджують, що дискурс спільного блага, завданий, зокрема, шістдесятниками, в Україні присутній. Я його не бачу, саме як суспільного... Локальні, маргінальні дискурси є. Але суспільний поки що видно один – дискурс зла.

Дискурс спільного блага – це дискурс спільного добра, любови. Він протилежний активно функціонуючому в нашій країні дискурсу зла. «Розбудова» псевдоринкових суспільно-економічних відносин, а також псевдодемократичних політичних і каламутних інформаційних чинників спричинилася до поширення суспільного дискурсу неправди, тобто зла. В матеріальній основі такого стану речей лежить процес і результат приватизації, яка здійснювалася не в духовних координатах чеснот, які не були задані українському суспільству його урядовцями на початку 90-х років минулого століття.

Що є, чи що може бути

джерелом суспільного дискурсу спільного блага: вчення давніх греків, гуманізм, етика капіталізму, ідеологія економічного сою інтегрального націоналізму, права людини?.. А може передусім небесна, духовна мудрість, що йде від Бога і до Бога, яка затоптана у нас земною, безплідною, плазуючою мудрістю віку цього, яка є божевіллям? На жаль це Джерело не наповнює собою наявні в українському суспільстві квазі-дискурси спільного блага. Їхнє джерело – плотські людські знання, які навчили українців «вибирати» «менше зло», які не здатні відрізнити зле від доброго. Саме тому численні квазі-, псевдо-дискурси спільного блага дали в Україні збій, поступилися дискурсу зла, що розрісся на корені посткомуністичних пороків.

Фальшиві дискурси, що «гуляють» в країні, як реальні або потенційно смертоносні для українців смерчі, як елементи інформаційної війни проти українського народу, провокують розбиття

його єдності.

Діяльним суспільним дискурсом спільного блага в Україні може бути лише християнський дискурс, що здатний розрізнати добро і зло. Але його ще потрібно за Божого сприяння творити в єдності з

тим Майданом, що в серцях мільйонів українців. Тільки він може стати справжньою альтернативою пануючому в Україні дискурсу зла. Тільки «переконане християнство» спроможне відкинути останній на маргінес суспільного буття.

НА ЯКИХ ПРИНЦИПАХ БУДУВАТИ ДЕРЖАВУ?..

Україна не вписувалася і не вписується в загальноцивілізаційну парадигму людської історії, кінець якої зараз на вулиці. Український люд не прийняв ті макіявеллівські принципи, на яких будувалися держави. Не взяв на озброєння при творенні своєї держави аморалізм, впроваджений в політику епохою Відродження як норма.

Щоб створити державу на аморальних принципах, українська людина мала б перестати бути українською людиною.

В час проголошення Центральною Радою Української Народної Республіки вона роззброїлася. Те саме Україна зробила і зі своїм ядерним потенціалом після голосування за Акт проголошення незалежності України, демонструючи на підсвідомому рівні своє неприйняття війни з іншими народами як способу розв'язання спірних питань. Навіть з ворогом можна боротися двома способами: правом, законом – або силою. Перший спосіб притаманний людині, другий – звірові. Цим українці показують світові, що ми люди, а не звірі. Це порив з глибини серця.

Прагматичний розум мовчав. Щоб створити «дієздатну» в межах макіявеллівської парадигми державу, потрібно обов'язково відкинути з політики мораль. Це відкидання прикривалося псевдохристиянською або відверто богорборчою комуністичною фразеологією. Сьогодні в світі практично всі форми держав

секуляризовані, тобто перебувають у боротьбі з Богом.

Українці ментально є не нищителі, не хижакі, а добротворці. Тим часом наш кордоцентризм в політиці сприймається представниками «справжніх», «успішних» держав як моральна і розумова слабкість. Ні, панове, це наша

духовна сила. Нам і зброя не потрібна. Ми не збираємося нікого вбивати.

В боротьбі на полі зла, на полі сатани ми слабкі. Але коли волею провидіння ми, українці, опиняємося в полі історичної правди, в полі справедливості, тоді українці сильні. Щоб бути успішними, мусимо творити поле до-

бра і правди. Це наше поле, на якому ми успішні. І наша держава має будуватися на інших принципах, протилежних макіявеллівським.

Вся політологія, політичні і економічні вчення фактично виключили з життя людських суспільств Бога, свого Творця. Виключили Його принципи існування людського суспільства. Їхні принципи будуються на постулаті, що людина грішна, відкидаючи другий постулат – про святість людини, до чого її кличе Господь і заради чого Він прийшов на Землю. Держави вивчали людські слабкості, залежності, і виходячи з того, ліпили собі з людини об'єкт влади.

Місце святості, праведності – в Україні. В кінці незрілої, безбожної людської цивілізації мусимо подолати однокорінь заземленості в плотське начало і осягати духовне, що його ігнорує секуляризований світ.

Україна духом жива і саме тому вона несе людству правдиві принципи творення суспільного життя людей, які виходять з істини Божого провидіння про людину і світ.

Юрій Змієборець. Плакат, 2015.
Твір Миколи Гончарова

Майдан. Революція гідності. Подих свободи. Лютий 2014

Миттєвості Майдану. Подих свободи. Лютий 2014

Простір дії

Осип ЗІНКЕВИЧ. Париж, 1950 рік

Осип ЗІНКЕВИЧ – не просто директор-засновник видавництва «Смолоскип», це його символ і надхненник. Наразі «Смолоскип» видав книжку його щоденникових записів, з якої читач дізнається про діяльність українців в еміграції, сприяння дисидентському руху в підрядянській Україні, поширення самвидаву й історію створення видавництва.

Щоденники Осипа Зінкевича відкривають нам світ великої особистості – людини дії і потужного історичного мислення, чиє життя захоплює романтикою життєтворчості і є яскравим та переконливим прикладом того, як «малі справи» залишають великі сліди в житті країни.

Пропонуємо увазі читачів «Нашої віри» уривки з передмови Наталії Ксьондзик до книги Осипа ЗІНКЕВИЧА «ЩОДЕННИКИ. 1948-1949, 1967-1968, 1971-1976» та фрагменти декотрих аналітичних статей (вміщених смолоскипівцями в додатку), які писалися синхронно з щоденником і стосуються подій в Україні в знаменні 60-70 роки. Ці різь-чо прозорливі, ясні аналітичні тексти, що з'явилися з глибокої потреби творити життя свого народу, з необхідності осмислення історичного моменту в пов'язаності з рухом українського авторського опору та визначенням завдань, які поставила історія перед українцями, і зокрема перед українською діаспорою, – дають нам сьогодні дорогоцінну нагоду озирнутись у часі на ще зовсім недалеке минуле, щоб знайти там зерна світла глибокого досвіду свободи, стратегічного мислення, віри і духовної зрілості – і відповіді собі на багато болючих питань сучасності – як діяти, що робити, аби Україна гідно вийшла з нових нелегких випробувань. Особистість автора цього «Щоденника» являє нам чудовий взірець мудрого діяльного добра, любови, громадянської відваги, національної честі і єднання. І врешті, можна сказати, – здійснення того, що здавалось неможливим.

Наталія КСЬОНДЗИК

ЩОДЕННИК ТОГО, ХТО ЗАПАЛИВ СМОЛОСКИП

Тим, хто знайомий з Осипом Зінкевичем особисто, ці щоденникові записи будуть страшенно цікаві. Тим, хто особисто з ним не знайомий, проте чув про нього або знає видавництво «Смолоскип», вони будуть просто цікаві. Тим же, хто вперше побачить це ім'я і водночас довідається про існування такого собі видавництва, ці тексти все одно стануть у пригоді. І не лише як відкривачі, а й такі, що ширше прочиняють вузьку шпаринку дверей історії до нашого еміграційного минулого другої половини ХХ ст., а разом з тим допомагають зрозуміти сучасність і ті проблеми, коріння яких, здається, існувало ще з-перед віків. Адже йдеться про історію, оповідану очевидцем й учасником, що здається такою далекою і близькою водночас. Вона, на перший погляд, оповита серпанком таємничості, втім, часто розгадки лежать на поверхні. [...]

Переривчасті щоденникові нотатки, на жаль, не можуть вповні відтворити всього, що відбувалося з їхнім автором. Утім, загальний контекст (а разом з тим і контекст) накреслити вдається. Після шахти був контрастний Париж, офіційне навчання на хіміка й заочне на журналіста. Справа постання

спершу додатка, а потім незалежної газети «Смолоскип», згодом однойменного видавництва – вже у США. Та Франція не відпускала, і співпраця через океан (зокрема з Першою українською друкарнею) тривала десятиріччями, романтичні ж спогади про її столицю повсякчас бентежили уяву. Вже в 1970-ті Осип Степанович перебуває у відрядженні в Парижі й не втримується від емоційних спогадувань, котрі ретельно занотовує в щоденник. Це згадки про час, коли народилося щасливе подружжя Зінкевичів, тож напрудуд зворушливими видаються деталі не лише про мешкання в тому самому будинку, що й Марсель Пруст, а й про відсутність ліжечка для немовляти, котре солодко спало у валізі. [...]

Зі щоденників довідуємося про справу переказу і міжнародний розголок навколо «Лиха з розуму» В'ячеслава Чорновола, принагідні епізоди з публікацією «Більма» Михайла Осадчого та «Бумеранга» Валентина Мороза, а також повну версію скандалу на деталі, прислухайтеся до тихого голосу, що творить українську історію навіть за океаном, являючи нам її без зайвого ура-патріотичного патосу.

Втім, це не лише спогадування «злого» старшого покоління, бо це й розповідь про «добрих» моло-

дих. Серед молоді, яка ніколи не бачила України, але чула про неї від батьків, з'являються небайдужі, ладні ризикувати не заради себе чи власного самоствердження (хоча й воно, зрештою, завжди має місце), а заради справи. Тільки в молоді Осип Степанович бачить порятунк... У щоденникових записях Зінкевич неодноразово наголошував, що лише винятково для себе й не збирається публікувати ці нотатки. У них він суб'єктивний автор, який висловлює поточні думки, що, ясна річ, з часом могли змінитися. Втім, написане слово не викреслиш, а доля часто втручається в наші плани, кардинально їх трансформуючи. Достеменно знаю, що навіть готуючи книжку до друку, пан Осип (як його називає все видавництво «Смолоскип») до кінця не був певен, чи варто її оприлюднити. Та, зрештою, дослухався до голосу нової генерації смолоскипівців і дав згоду. Тож «Щоденнику» бути! А читачам – порада: не очікуйте неймовірного, звертайте увагу на деталі, прислухайтеся до тихого голосу, що творить українську історію навіть за океаном, являючи нам її без зайвого ура-патріотичного патосу.

Осип ЗІНКЕВИЧ

ПИТАННЯ НАЦІОНАЛІЗМУ В УКРАЇНСЬКОМУ САМВИДАВІ

Гуманний націоналізм в розумінні авторів самвидаву не є якоюсь абстрактною течією чи утопією, а є тим рухом, який бореться не лише за свободу свого народу, але й визволення одиниці, яка лише через свою власну націю може прямувати до вселюдських ідеалів. Пише Дзюба: «Всі великі діячі світової культури – філософи, соціологи, історики, письменники, мистці – вбачали свою приналежність до людства і працю для нього в належності до своєї нації й праці для неї». Це не є якісь національні безбаченки чи безрідні універсальності. «Всі вони, – за Дзюбою, – світі вселюдський гуманістичний патос виводили з свого високо-

розвиненого національного почуття й національної свідомості».

Дзюба, в якого переконання «найвищий обов'язок людини – належати людству», пишучи про націоналізм, цитує відомого радянського теоретика А. Луначарського, який полемізував з марксистом Отто Бравном. Бравн писав, що націоналістів можна здолати за допомогою аргументу: «Що мені нація? Що я можу купити за це?». На це, згідно з цитатою Дзюби, відповів Луначарський: «Нація є продукт тисячолітнього розвитку. Протягом століть національна боротьба запалювала найпопулярніші поривання. Тисячі гинули в цій боротьбі. Вона була то джерелом, то причиною

смерти великих революцій. Чи може-ть ви звільнити маси від цієї великої ідеології (цебто націоналістичної) за допомогою крамарського «Що я куплю за це?»».

Дзюба стверджує, що існування націоналізму є природним явищем. Але коли націоналізм є загрозою системі чи режимові, то єдиною «альтернативою націоналізмові, – на його думку, – (як захисному націоналізмові малих націй, так і агресивному націоналізмові великих націй) є виховання істинно інтернаціоналістського почуття і відданості своїй нації, бажання, щоби твоя нація якнайбільше прислужилася людству, зробила для нього все, на що здатна». [...]

Дзюба цитує такі слова Енгельса: «До того часу, поки відсутня національна незалежність – народ історично не в змозі навіть обговорювати скільки-небудь серйозно які б то не було внутрішні питання». [...]

Поступ існує завдяки тим, що зберегли здатність мислити, зберегли своє «Я» всупереч намаганням стерти його. Людина без «Я» стає автоматом, яка все виконає, але нічого не породить. Це духовний імпотент, утлоєння поступу, але не мотор його. Всі тоталітарні концепції, які б одже вони не вдягали, саме так розглядають людину – як утлоєння». (Валентин Мороз. «Серед снігів»).

1974, публікується вперше.

СІЧНЕВІ РОКОВИНИ І СУЧАСНА УКРАЇНА

Створюється така ситуація, що від десятиліть ми заколисемо себе спогадами про наше світле минуле і поступово затрачуємо градацію вартостей і свідоме чи навіть підсвідоме відчуття, що є найважливіше в даній ситуації, в даній хвилині. [...]

Треба було, щоб аж внучка президента Теодора Рузвельта стала в обороні Мороза і виступила проти нищення культурних пам'яток в Україні у своїй статті, яка з'явилася в кількох десятках американських газетах. [...]

У дійсності, в яку кинула нас історія, кинули бурхливі події ХХ століття, чого нам треба там, в Україні, і тут, на чужині – це пробудження в нас самих, за словами Івана Дзюби, того нашого національного сорому, сорому за наше поневолення, сорому за наші братовбивчі війни, сорому за наші помилки, сорому за те, що ось уже Конго виборолло собі незалежність, а ми ще далі залишаємось колонією Москви; сорому за нашу страшну, гнітючу і вбивчу

ситуацію, що є найважливіше в даній ситуації, в даній хвилині. [...] Коли ми говоримо про загальнолюдські вартості, які покликані творити на чужині, то звідти нам відповідають: «Істина конкретна – як і добро, правда, краса. Істина – національна. Вона – одна для всіх, але з мільйоном граней. І до кожної нації повернута однією, неповторною гранню. Місія нації – знайти свою грань, – ту грань, яку ніхто, крім неї, не знайде, і (саме) цим збагатити людство». [...] Та точка опори – це наш народ на Рідних Землях, нездоланний, вічно живучий і оживаючий; сторозтерзанний, зрусифікований, всоте розпинаний на хресті, анархічний і бурхливий, але він наш, хочемо цього чи ні, для нас він найкращий і найсвятіший. «Свобода», ч. 20, 21; 30 січня, 2 лютого 1971 р.

ІРЖА І ТЕОРІЯ ОПОРУ МЕТАЛІВ

Рух опору на Україні пройшов два основні етапи.

Перший етап: шістдесятники.

В 1960-х роках в Україні зродилося явище, яке у нас названо шістдесятниками. Шістдесятниками у різних ділянках:

– у літературі з'являється модерністична форма вислову, насичена національним і глибоко філософським змістом (Л. Костенко, В. Коротич, В. Симоненко, М. Вінграновський, І. Драч, І. Дзюба, І. Світличний, Є. Сверстюк);

– у мистецтві – поворот до модернізму і абстракції, що стає втіленням боротьби за свободу не лише вислову, але й за свободу індивіда та його визволення з усталених традиційних конформістських рамок;

– у зовнішньому – спроба введення української багатогранної творчості в західний світ, де Україна залишалася і надалі невідомою, всюди і на кожному кроці утотожнювана з Росією і росіянами;

– у спорті – спроба усамотійнення, спроба брати окрему участь в міжнародному спортивному житті і в Олімпійських іграх;

– в політичному, яке загнано в підпілля – багатогранність в пошуках нового майбутнього України – в програмах, нових підпільних гуртках і працях (І. Кандиба, Л. Лук'яненко, А. Коробань);

– в економічному і державному будівництві – спроба легалізувати боротьбу проти економічного визиску України і адміністративної її залежності від Москви (група українських економістів на чолі з О. Назаренком);

– в науковому – спроба українських вчених перетворити Україну в колонію, всеціло залежну від Москви, на Україну-державу, під кожним поглядом самодостатню республіку, яка могла б задовільнити всі потреби, зокрема науково-технічні, народів України (академіки Всехсвятський, Гніденко, Жмудський). [...]

Рух цей став загрозою для режиму саме тому, що він був стихійним проявом, зродженням зі знання, студій, українських історичних традицій та реакцією на існуючу дійсність, яка скоріше чи пізніше мусить привести людину до служіння інтересам власного народу.

Другий етап: перехід у самвидав.

1963 рік приносить перші дуже сильні виступи проти шістдесятників і цього відкрито-незаконного руху. Напади на творчу інтелігенцію, переслідування і заборони – приводять її в самвидав. Страх влади перед поширенням бацили свободи доводить до арештів і судів. Заборона публікуватися дає нам перший самвидавний твір в Україні – щоденник і поезії Василя Симоненка. Два роки пізніше, в серпні-вересні 1965 року, приходять перші арешти і репресії. [...]

Незважаючи на арешти і репресії, група молодих діячів – В. Чорновіл, І. Дзюба, І. Світличний, В. Мороз, Є. Сверстюк і багато інших створюють легальну опозицію, рух, проявом якого саме і був самвидав. [...]

Легально-конституційна опозиція дала нам цілу низку творів українського самвидаву – твори В. Мороза, «Лихо з розуму» В. Чорновола, «Інтернаціоналізм чи русифікація?» І. Дзюби, «Собор у риштованні» Є. Сверстюка, вірші І. Калинця, В. Стуса, В. Голобородька, М. Холодного – і що надзвичайно важливе – шість випусків самвидавного «Українського вісника». Це є здобуток, на який жоден інший народ Радянського Союзу не міг спромогтись. Поруч євреїв і росіян, які дали російський самвидав, перед цілим світом ми, українці, виявилися неабиякою силою, яку сьогодні вже не можна ані проминути, ані не помітити, ані зіпхнути у внутрішньоросійську проблему. Ми стали чинником, без якого неможливо перебудовувати Схід Європи і тієї території, яку охоплює Радянський Союз. [...]

Український самвидав на кілька

Ризик і глибина простору сміливих. Світлина Carol Lonot

років випередив «соціалізм з людським обличчям» Дубчека, незважаючи на те, що Україна сьогодні ще не спроможна вибухнути революцією рівня мадярського повстання, познанських заворушень чи «Празької весни», хоч поява шістдесятників і самвидаву в історичній перспективі нашого народу має більше значення для нас, аніж задані події в тих країнах і для тих народів.

Роки 1965–1972 були явним, відкритим і прямо героїчним викликом України Москві і панівному режимові. Ствердження, після майже п'ятдесяти років небуття – «ми знову є», чи не найкраще висловив у своєму вірші «І є народ» Микола Вінграновський. Він писав:

Ми знову є. Ми — пізні. Найпізніші. Що народили з худеньких матерів В саду порубаним.

Я знаю, не дая тиши Вулкани дивляться З-під наших юних брів. Є Віра. Є Свобода. Кров і шмаття. Естрада, сало, космос, кавуни. І є народ, в якого є прокляття, Страшніші од водневої війни.

І після відносної кількарічної «передишки» самвидаву після масових арештів в 1965 році режим випробував силу духу і стійкості синів і дочок тих «худеньких матерів». Коли б перевага була на боці режиму, тоді не було б на Україні другої хвилі масових арештів в 1972–73 роках. Влада не покращала, режим не змінився, і маштаби боротьби за свободу і поширення руху опору починали ставати серйозною загрозою для тієї ж влади, для режиму, для системи, для цілої імперії. В Україні рух опору захопив досліпно всі шаблі народного життя, включно з державною адміністрацією, партією, навіть КДБ. В Україні чистку зроблено не лише на найвищих партійних шаблях (Шелест і товариші), але і в органах КДБ. [...]

Лише чіткість і ясність національних і самостійницьких позицій може

скріплювати в Україні рух опору і боротьбу за незалежність.

Проаналізувавши рух опору в Україні, можна дійти таких висновків:

1. Вплив легально-конституційної опозиції на маси українського населення і проникання в усі прояви народного життя є багато більший, ніж вплив підпільних груп.

2. Легально-конституційна опозиція гуртувала людей багато вищого інтелектуального рівня і вона легше могла поширювати коло однодумців.

6. В Україні думки й ідеї, які кружляли ще донедавна в колах легальної опозиції і підпільних гуртках – будуть все більше і більше поширюватися на масив українського населення і примусять владу йти на цілий ряд нових поступок.

7. Можливий прихід до влади крайньо реакційних російських елементів, які можуть вдатися до короткотривалих, але масових нових репресій.

8. Влада і режим, відійшовши від методів геноциду, ставить і буде ставити головний натиск на етноцид, цебто духовне, а не біологічне, винищення українського і інших народів СРСР.

Саме етноцид стає сьогодні загрозою номер один для нашого народу, тому необхідно, щоби члени руху опору в Україні, яку б ідеологію вони не визнавали, стояли на найвиразніших національних і самостійницьких позиціях. [...]

Запорукою успіху і поширення руху опору в Україні є теорія ланцюгової реакції ідей, поглядів, домагань в боротьбі. Одна ідея, одна вільна думка породжуватиме другу, нову, яскравішу. Осягнення однієї цілі породжуватиме домагання іншої, важливої. Боротьба за одну справу породжуватиме боротьбу за десять, за багато інших справ, що закономірно перетворяться на боротьбу за все те, що творить народ державною нацією в повному розумінні цього слова.

1976

Шляхи свободи

ПРАВОЗАХИСНИК Микола Руденко

Василь ОВСІЄНКО

Виступ на Круглому столі «ФІЗИЧНА ЕКОНОМІЯ М. Д. РУДЕНКА (1920 – 2004) І ГЛОБАЛЬНА МІСІЯ УКРАЇНИ», присвяченому пам'яті Героя України, видатного українського письменника, мислителя, громадського діяча, засновника Української Гельсінкської Групи

Тяжка – але й щаслива доля дісталася Миколі Руденку. Якщо попередні покоління борців за волю гинули, так і не досягнувши омріяної цілі, то Микола Руденко мав щастя прийняти в останні півтора десятиліття жити і творити в умовах свободи слова і навіть видати свої мемуари та основні праці свого життя. І ця свобода слова, як і державна незалежність, дала-ся нам великою мірою завдяки його зусиллям.

Син шахтаря з-під Луганська (його рідне село Юр'ївка тепер не існує, а ця місцевість нині окупована Росією), фронтовик, парторг Спілки письменників, він користувався всіма привілеями советського істеблішменту.

Уперше Руденко виступив проти існуючих порядків у 1949 році, коли під виглядом критики «космополітів» влада громади єврейських письменників. Щоб їх судити, від секретаря парткому СПУ Руденка вимагали негативних характеристик, а він, чоловік м'який і доброзичливий, твердо відмовлявся давати їх, що, однак, на долі приречених не позначилося. Уже з 1950 р. він пішов зі всіх посад, добровільно позбувшись усіх привілеїв. Однак у 50–60-х роках Микола Руденко залишався популярним письменником.

Страшним потрясінням стало для нього розвінчання на ХХ з'їзді КПСС «культу особи Сталіна». Сумлінно простудіювавши «Капітал» Карла Маркса, Руденко переконався, що вчення, на якому будувалася ССРСР, хибне в своїй основі, що держава йде до краху. Він писав про це у листах до ЦК КПСС. Переконавшись, що то марна справа, Руденко після арешту молодого української інтелігенції 1972–73 рр. став на захист прав людини. За це в 1974 році він був виключений з КПСС, 1975 – зі Спілки письменників.

На початку 70-х років Микола Руденко налагодив тісні стосунки з московськими правозахисниками Андрієм Сахаровим і генералом Петром Григоренком. 1973 року він став членом советського відділення «Міжнародної амністії» (Amnesti International). Ця незалежна неополітична міжнародна правозахисна організація захищала основні права людини. Заснована в 1961 р. АІ ставила завдання домогатися звільнення в'язнів сумління (prisoners of conscience) – громадян, позбавлених волі за висловлення своїх переконань, не пов'язаних із закликами до насильства; домогатися справедливо-го суду над звинуваченими в політичних злочинах; домогатися скасування смертної кари там, де вона існує.

За Статутом АІ національні секції захищають громадян не своєї країни, опікуються в'язнями інших країн. Члени советської секції «Міжнародної Амністії» виступали на захист в'язнів сумління Польщі, Чехословаччини, Югославії, Еспанії, Індонезії.

18 квітня 1975 року члени АІ Андрій Твердохлебов і Микола Руденко були звинувачені у «зведенні наклепів на советський державний і суспільний лад» (ст. 187–1 КК УРСР). Твердохлебов дістав 2 роки ув'язнення, а Руденко після трьох діб, ще під час слідства, у зв'язку з 30-річчям перемоги над Німеччиною, був амністований як учасник війни.

М. Руденко домагався відновлення пенсії як інвалід війни. Тоді його в лютому – березні 1976 року шахрайським чином примусово піддали психіатричній експертизі. Тільки завдяки порядності київських лікарів-психіатрів його не запроторили до психіатричної лікарні.

У середині 70-х років ідеологічне протистояння ССРСР з країнами Заходу загрожувало перерости в третю світову війну. Однак неминучість застосування в ній термоядерної зброї, що призвело б до самогубства людства, змусила шукати шляхів до мирного співіснування держав із різним соціально-економічним ладом, до порозуміння і відпруження (детант, фр. détente). 1 серпня 1975 року 33 держави Європи (тобто всі, крім Албанії), а також США та Канада, після тривалих переговорів і зволікань, такі підписали в столиці Фінляндії Гельсінкі Прикінцевий акт Народи з безпеки та співпраці в Європі (НБСЕ).

Гельсінкським актом 1) було остаточно закріплено кордони, які склалися в Європі внаслідок Другої світової війни (формальне існування УССР – члена-засновника ООН – до уваги не бралось); 2) ССРСР дістав статус найбільшого сприяння в торгівлі з Заходом; 3) держави-учасниці Гельсінкського процесу зобов'язалися дотримуватися гуманітарної частини Прикінцевого акту (так званий «третій кошкі»), зокрема, дотримуватися прав людини в межах Загальної декларації прав людини ООН від 10 грудня 1948 року.

Прикінцевим актом НБСЕ передбачалося, що виявлення фактів переслідування людей за переконання віднині викликатиме юридично обґрунтовані претензії інших сторін і більше не буде трактуватися як втручання у внутрішні справи країни.

Звичайно, підписуючи Гельсінкський акт, брешівське керівництво зовсім не збиралося його дотримуватися, але демократичний Захід мав свою тактику в протидіївості з тоталі-

тарним ССРСР: йому важило відкрити доступ правдивої інформації незалежно від державних кордонів – і комуністичний режим неминуче програвав ідеологічний двобій. Відтепер демагогія про «втручання у внутрішні справи ССРСР», коли мова йшла про порушення елементарних прав людини, ставала неспроможною.

Оскільки Прикінцевий акт НБСЕ прирівнювався до національного законодавства, то його підписання означало, що відкриваються юридичні можливості легально і цілком законно боротися з порушеннями прав людини, опираючись на внутрішнє і міжнародне право. Першими це збагнули московські правозахисники. Це був справді геніальний здогад: гелсінкський процес, який задуманий був як міждержавний, повернути на людський вимір, на захист прав людини. З ініціативи професора Юрія Орлова 12 травня 1976 року правозахисники створили Московську громадську групу сприяння виконанню Гельсінкських угод. Вони, за висловом Андрія Амальрика, вчинили революційний переворот у свідомості стероризованого за попередні десятиліття населення: у невірній країні почали поводитися як вільні люди. (Алексеева Людмила. История инакомыслия в СССР. Новейший период. – Вильнюс – Москва: Весть. (VIMO). – 1992. – С. 191). Правозахисники заминали визнання прав людини державою, тобто їх узаконення, і явочним порядком почали здійснювати конституційні права (свободу слова, друку, демонстрацій, асоціацій та ін.), тобто розуміти закони так, як вони написані. Дотримання законності означало б зміну характеру влади, її демократизацію. Тому правозахисники примушували державу дотримуватися її власних законів та підписаних нею міжнародних правових актів.

Другою, за ініціативою письменника і філософа Миколи Руденка, генерала Петра Григоренка (Москва), громадської діячки Оксани Мешко, письменника-фантаста Олеса Бердника, юриста Левка Лук'яненка (Чернівці), 9 листопада 1976 року була створена Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінкських угод. Її членами-засновниками стали також біолог Ніна Строката-Караванська (м. Таруса Калузької обл.), інженер Мирослав Маринович, історик Микола Матусевич, учитель Олекса Тихий (Донецчина), юрист Іван Кандиба (м. Пустомити на Львівщині). Вони підписали Декларацію України громадської групи сприяння виконанню Гельсінкських угод – про її створення та Меморандум № 1.

Як тільки 9 листопада 1976 року Микола Руденко на прес-конференції у квартирі Олександра Гінзбург'а в Москві (у Києві не було акредитованих іноземних журналістів) оголосив про створення Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінкських угод – через дві години у вікна його житла в Кончі-Заспі під Києвом, де ночували його дружина Раїса Руденко й Оксана Мешко, полетіли цеглини. Жінки затулялися ковдрами й подушками, і все ж таки О. Мешко була поранена в плече. Так КГБ – жартував М. Руденко – відсалютував на честь створення УГГ.

Група поставила метою ознайомлювати громадськість із Загальною декларацією прав людини ООН, сприяти розширенню контактів між народами і вільному обмінові інформацією, добиватися акредитування в Україні представників зарубіжної преси. Усвідомлюючи, що номінальна державність УССР є цілковитим мітом, Група в добу краху світової колоніальної системи нагадала світові про існування поневоленої Росією України і порушила питання про визнання її світовим співтовариством, насамперед, щоб Україна була представлена на наступних нарадах окремою делегацією. Це була геніальна ідея Миколи Руденка: поставити в Україні представників національного інтересу на міжнародну правову основу в контексті протистояння демократичного Заходу з тоталітарним ССРСР. І міт про державність України всього через півтора десятка років наповнився реальним змістом: вона стала незалежною!

Головним автором Декларації про створення Групи і перших її меморандумів був М. Руденко, а підписували їх усі 10 засновників, чим визнавали себе їх авторами і брали на себе відповідальність за їх зміст. У Меморандумі № 1 політика ССРСР щодо України визначалася як геноцид. У розділі «Типові порушення прав людини» були дані про голод 1933 р., про репресії 30-х років, про знищення УПА, репресії проти шістдесятників. У Меморандумі був список політичних лагерів і українських політв'язнів у них.

У другому Меморандумі йшлося про формально-декларативний характер Союзу ССР та що марксистська ідеологія втратила свою привабливість. У третьому, на прикладі долі Йосипа Терелі, йшлося про переслідування Української Греко-Католицької Церкви і загалом віруючих. У січні – квітні 1977 року Група випустила 10 Меморандумів про переслідування громадян за інакомислення, зокрема, щодо Віри Лісової, родину якої тероризували обшуками; щодо Надії Світличної, яку не прописували в Києві після звільнення з ув'язнення, не приймали на роботу і погрожували новим ув'язненням – за «дармо-

Микола Руденко. 1977 рік

їдство».

Група розглядала письмові скарги про порушення прав людини в Україні і щодо українців за її межами, передавала цю інформацію в засоби масової інформації та урядам держав – учасниць Гельсінкського процесу.

Усе, що ще було живого в Україні, потягнулось до Гельсінкської групи. Це вперше по десятиліттях репресій така нечисленна українська інтелігенція організувалася і заговорила на увесь світ про неволю і безправ'я свого народу. У цьому розумінні гелсінкський рух був для України куди важливішим, ніж для народів, які мали свою державність, тому він у нас виявився в 70–80-х роках найстійкішим.

Руденко й інші правозахисники не мали ілюзій, що влада дозволить відкрито відстоювати права людей, покликаючись на Гельсінкський акт. «Це був прояв мужності, – говорив згодом М. Руденко. – Це був потужний сплеск національного духа».

Члени групи знали, що ризикують волею і навіть життями. Але вони керувалися міркуваннями вищого ґатунку. Окрім того, що найчастіше йшлося про елементарну людську гідність конкретних людей (із суми якої, власне, й складається честь народу), це був також далекоглядний політичний розрахунок: звернути увагу світової громадськості на стан з правами людини в Україні і з її допомогою напирати на владу з метою домогтися лібералізації цієї влади, що розширило би плацдарм для подальшого наступу на тоталітарну колоніальну систему з метою зруйнувати її.

Що українські правозахисники тоді зорієнтувалися в міжнародній політичній ситуації правильно, свідчить те, що саме цей шлях, в сполученні з економічним виснаженням Советського Союзу, з військовим та

ідеологічним тиском Заходу, привів у кінцевому рахунку до краху російської комуністичної імперії і проголошення незалежної української демократичної держави.

Хоч український правозахисний рух не декларував своїх ідеологічних орієнтацій, та він був від самого початку однією з форм боротьби за національне визволення. Це був рух за свободу особи і за культурну самобутність усіх етнічних і релігійних груп, з яких віддавна складалося населення України. Однак з цього випливає, що доки нація не розв'яже проблему своєї державності, це питання відволікатиме всі її сили. Національна держава може бути більшою чи меншою мірою демократичною. А про дотримання прав людини за колоніального становища не може бути й мови.

ЦК КПСС і його «бойовий авангард» – КГБ – були розгублені. Адже хотілося зберегти «людське обличчя» перед світом. Проте вони не витримали і в черговий раз явили світові свою справжню личину: вдалися до випробування методів – арештів найактивніших, залякування і вигнання із роботи, з інститутів усіх співчуваючих і підозрілих. Попередні обшуки 23–24 грудня 1976 року в членів-засновників Групи не налякали їх, хоча Миколи Руденкові підкинули 39 доларів, Олесеви Берднику – порнографічні листівки, а в Олеси Тихого знайшли заліплену в глину на горішці сараю давно непридатну для стрільби німецьку ґвинтівку (можливо, її під час війни сховав брат Тихого, який пішов на фронт і загинув).

Середовище Української Гельсінкської Групи виявилось досить широким і героїчно стійким. Це колишні політв'язні, їхні друзі й родичі, це молоді люди, які не хотіли більше задихатися в атмосфері офіційної брехливої ідеології.

5 лютого 1977 року члени-засновники УГГ Микола Руденко та Олекса Тихий були заарештовані. Та члени Групи – це ще не вся Група. Було середовище, був другий ешелон, який збирав інформацію, перевозив, друкував, як-от дружина М. Руденка – Раїса, фактичний секретар Групи – вона за це й дістала 5 років ув'язнення і 5 р. заслання. На місце заарештованих з одержимістю впертістю приходили інші: членами Групи стала 41 особа. 39 були ув'язнені і відсиділи загалом понад 550 років у тюрмах, лагерьх, на заслання, у психлікарнях.

Дозвіл на арешт лідерів Московської групи Юрія Орлова й Олександра Гінзбург'а, Української – Миколи Руденка і Литовської – Томаса Венцлови дало Політбюро ЦК КПСС на пропозицію Генерального прокурора ССРСР Романа Руденка і Голови КГБ Юрія Андропова. (Про це стало відомо вже після розпуску КПСС). Щодо Миколи Руденка було обумовлено: судити Донецьким обласним судом, для чого, мовляв, «є процедурні підстави»: його посправник Олекса Тихий живе з Донецької області. Але насправді суд хотіли чинити подальше від центрів.

М. Руденка й О. Тихого спершу звинувачували за ст. 187-І КК УССР – «Розповсюдження завідомо неправдивих вигадок, що палюють радянський державний і суспільний лад», максимальне покарання за що – 3 роки ув'язнення. Таких засуджених утримували в карних таборах. Але під час слідства статтю замінили на 62-у – «Антирадянська агітація і пропаганда». Обоє було засуджено на максимальні терміни: М. Руденка за ч. 1 ст. 62 до 7 років ув'язнення в лагерьх суворого режиму і 5 років заслання (хоча він інвалід війни), а О. Тихого – за ч. 2 ст. 62 – до 10 р. лагерів особливого режиму і 5 р. заслання з визнанням

особливо небезпечним рецидивістом (Тихий уже був у 1957 році суджений за «антирадянську агітацію»). Цей стандарт, за рідкісними винятками, надалі застосовувався до всіх членів УГГ.

М. Руденкові та О. Тихому інкримінували написані та підписані ними документи УГГ (члени Групи домоглися, що кожний визнає себе співавтором, хоча б він тільки підписав документ; діяли і взаємні доручення підписувати документи, якщо хтось не міг приїхати з причин адміністративного нагляду чи арешту). Крім того, О. Тихий був звинувачений у незаконному зберіганні вогнепальної зброї (ст. 222).

Суд відбувся 23.06–1.07.1977 в «ленінській кімнаті» контори «Змішторгу» в м. Дружківка Донецької обл. З контори зняли висвіку. Допитаних свідків у залі не залишали. (Українська Гельсінкська Група. 1978–1982. Документи і матеріали. – Балтимор – Торонто: Українське Видавництво «Смолоосип» ім. В. Симоненка. – 1983. – С. 605–624, 779–781).

На суді не була оголошена низка документів, зате свідком звинувачення виступив професор Донецького університету Ілля Стебун з твердженнями, що Тихий схилив його до ворожої діяльності, даючи йому на рецензію свою машинописну книгу «Мова народу. Народ». (Це його М. Руденко свого часу захищав від звинувачень у «космополітизмі»).

Публіцистичні статті, художні твори, усні висловлювання Руденка були кваліфіковані як наклепницькі. Суд обмежився тільки голою, бездоказовою констатацією цього. Нема у вирощі й доказів, що Руденко ставив за мету підірвати советський лад.

Процес у справі Руденка – Тихого, незважаючи на вжиті заходи, був висвітлений по радіо «Свобода». Він не дезорганізував, а навпаки, ще більше активізував діяльність інших членів Групи.

Окрім вироку, спеціальним розпорядженням Головліту УССР у 1978 були виділені з обігу (бібліотек і торгівлі) всі твори Руденка – усього 17 назв.

Руденко відбував покарання в лагері ЖХ-385/19 (пос. Лесной, Мордовія) і ЖХ-385/3 (пос. Барашево). Спочатку, як інваліда війни II групи його не примушували до тяжкої фізичної праці. Але після того як він на побаченні передав на волю через дружину Раїсу Руденко свої вірші, його позбавили II групи інвалідності, а у вересні 1981 р. етапували до лагеря ВС-389/36, що в сел. Кучино Чусовського р-ну Пермської обл.

5 березня 1984 року М. Руденка відправили етапом на заслання в с. Майма Горно-Алтайської АО, куди через три роки, після відбуття строку, привезли і дружину Раїсу. Звільнені вони із заслання у грудні 1987, але виявилось, що повертатися нікуди: київську квартиру після арешту дружини влада конфіскувала. Руденки виїздили у кінці 1987 року в Німеччину, потім у США. М. Руденко працює на радіостанціях «Свобода» і «Голос Америки».

Закінчення на стор. 16

Простір творчості

Роман-колаж Богдана Гориня «ЛЮБОВ І ТВОРЧІСТЬ Софії Караффи-Корбут»

Мирослав ЛЕВИЦЬКИЙ, письменник

Нині вже можемо з певністю стверджувати, що вихід цього двокнижжя став значною подією літературного й мистецького життя України. Переконливе свідчення цього – відзначення першої книги грамотою на Форумі видавців у Львові 12 вересня 2013 р. і присудження другій книзі найвищої загальноукраїнської нагороди в конкурсі «Краща книга України» – Гран-прі. Як відомо, найавторитетніші в Україні знавці книжкової справи «Гран-прі» присуджують унікальному, фундаментальному виданню універсальної тематики, яке, за їх визначенням, стало подією у вітчизняному книговидавництві.

З висловленого на презентаціях у Львові і Києві

Книга вражає особливим, неосяжним внутрішнім простором, відчуттям глибокої справжності мистецтва, – яке є в суті одним із головних героїв твору, – і слова, що постають невід’ємними від високої істини життя.

Саме ця справжність, як основа, котра визначає властиво цінність будь-якої творчості, що її вирізняв у своєму виступі на представлення в Національному музеї літератури України письменник Валерій Шевчук, і перетворила презентації двокнижжя Богдана Гориня у велику хвилюючу розмову, в імпульс пізнання образу нашого часу, ролі національного мистецтва й культури у долі мистця й цілого народу. Бачиться, що розмова така – на гребені хвилі новітньої української історії і вона невидимо росте, шириться, набирає сили.

Мені випала честь верстати та художньо оформлювати книги Богдана Гориня про Софію Караффу-Корбут. Отож її багата творчість пройшла крізь мою душу і серце... З ілюстраціями художниці я запізнався ще в дитинстві. Пам’ять ожила, коли працював над оформленням двокнижжя Богдана Гориня. Неповторні ілюстрації мисткині тепер вражали мене не менше, ніж тоді, коли я їх вперше побачив у подарованих книжечках.

Богдан ГОРИНЬ

Книга має назву «Любов і творчість Софії Караффи-Корбут». У тих двох словах – «любов» і «творчість» – вся глибина сутності, субстанція душі видатної художниці, котра не могла жити без любови – в широкому розумінні, а не лише в інтимному, й не уявляла життя без творчої праці, якій віддавала себе до самовиснаження.

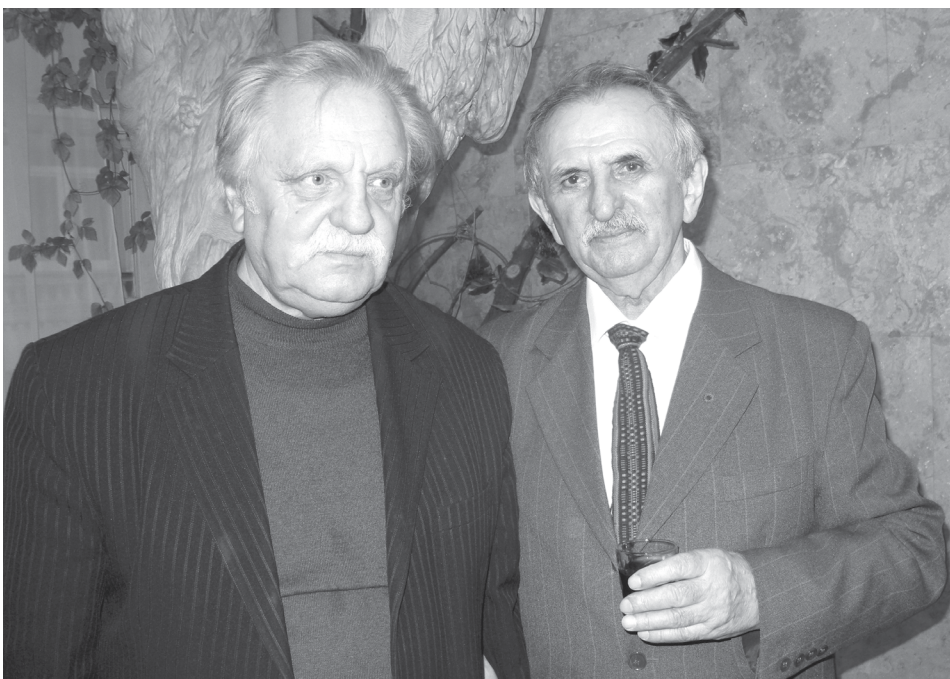
В часи, коли за прославлення Запорозької Січі навіть першого секретаря ЦК КПУ Петра Шелеста звинувачено в націоналізмі, Софія Караффа-Корбут сміливо продовжувала творити героїчні образи борців за волю України – Байди, Залізняка, Гонта, Івана Підкови. Була переконана: якщо Україна народжує геніальних письменників, художників, композиторів, здатних прославити героїчний подвиг предків, – українська нація, як би не намагалися її зруйнувати вороги, – нездоланна. Це правда.

Україна залишилася незборимою саме завдяки духовній силі. З тих міркувань я взявся за написання книжки про видатну художницю Софію Караффу-Корбут.

Запланував це давно. Але завадив ряд неперборних об’єктивних причин. Коли настав час цієї праці, довелося взятися за опрацювання насамперед архівних матеріалів, за спростування різних здогадів та фантазій про життя й творчість художниці. Мені дивно: архів її, дбайливо збережений розпорядником спадщини Василем Вальком, був доступний кожному, хто цікавився життям і творчістю художниці, писав про неї статті, але ніхто не виявив бажання заглибитися у вивчення визначеного Долею її життєвого й творчого шляху...

Чи мав право автор оприлюднювати інтимне життя героїні? Наперед скажу, що на це питання серед українських читачів не буде однозначної відповіді, тоді як на Заході такої проблеми не існує. Про видатних людей письменники пишуть, не обмежуючи правду. Достатньо прочитати книжки про Байрона, Гого, Бальзака, Франсіско Гойю, щоб переконатися в докладному, глибокому й масштабному висвітленні їхнього життєвого й творчого шляху.

Упевнений, якщо б організувати ретроспективну виставку багатогранної творчої спадщини Софії Караффи-Корбут, то її високі здобутки у станковому і монументальному живопису, станковий

Богдан ГОРИНЬ з побратимом Миколою ГОРБАЛЕМ

насичене подіями життя Богдана Гориня підготував 189(!) ґрунтовних лекцій про українське мистецтво.

І нині він, як завжди, сповнений но-

вих задумів і невтомної спраги праці і творчості. Многая літа, Пане Богдане!

Георгій ЛУК’ЯНЧУК

Ілюстрація за мотивами поезії Лесі Українки. 1964

і книжковій графіці, вітражах, кераміці, привернули б увагу культурної Європи. Мистців, котрі в своїх творах з таким розмахом і з такою глибиною втілювали дух народу, його історію, психологію, – не так багато в світовому мистецтві, як і небагато мистців з таким виразним національним обличчям.

Вважаю, що усі ми в боргу перед пам’яттю геніальної художниці, якій через два десятиліття після смерті не спромоглися організувати ретроспективну виставку і відкрити музей її творів, видати альбоми... Зокрема, проекти вітражів. Їй не дали встановити вітражі у музеї Запорозької слави на Хортиці. А кожен розділ творчості може бути окремим альбомом.

Залишилося розповісти, що в останнє десятиріччя Софія Караффа-Корбут майже кожного дня писала вірші. Вкладала їх у папку «День за днем». У результаті вийшов віршований щоденник, який ще чекає своєї публікації. Чимало з тих віршів вражають глибокими думками, несподіваними метафорами, образами природи.

Микола ІЛЬНИЦЬКИЙ, професор, доктор філології

У романі-колажі Богдана Гориня все ідентифіковано, кожен лист, документ має архівне походження. Документальність цього твору перекреслює постмодерністський дискурс несправжності, автор переконує правдою фактів і правдою психології. Момент психологічний є дуже і дуже важливий.

Що закладено в цьому сюжеті для двох? Велика довіра, високе розуміння й знання мистецтва, а також велика людська драма. Все це у творі є.

Хотів би нагадати про один маленький момент, який мене дуже в цій книжці схвилював, а саме про містичний момент у філософському й психологічному плані. Маю на увазі нічне видіння Софії Караффи-Корбут з передчуттям нещастя, арешту, який чекає Богдана. Ви собі уявляєте, наскільки то мала бути велика сила тої любови в найширшому значенні. Та любов викликала видіння Богдана в тюремному одязі. Це візійний спосіб мислення, це нічна художня візія, а не денна. Це надзвичайно високе філософське мислення передчуттями мене дуже і дуже вразило... Я думаю, що сюжет про стосунки героїв книги тим не завершиться, він залишиться загадкою для читача, тому що ніколи до кінця не буде збагнутим і ніколи не буде до кінця витлумаченим. Добре, що про це зумів сказати Богдан Горинь зі своїм жанровим підходом роману-колажу...

Роман ЯЦІВ, професор, мистецтвознавець

Ми повинні уточнити значення цієї мисткині в історії розвитку українського мистецтва другої половини ХХ століття. Софія Караффа-Корбут надзвичайно органічно сприйняла традицію українського модернізму в його завершальному етапі в дуже важливий час 1930-х років, коли видатні українські мистці визначили національний характер українського мистецтва, прославивши його на всьому Європейському континенті, а також у Сполучених Штатах Америки... Такі особистості як Павло Ковжун, Микола Бутович, Ніл Хасевич, виставлялися на конкурсі екслібрису у Філадельфії в 1930-х роках. Про них були публікації в найпрестижніших німецьких, чеських, польських мистецьких виданнях... Фактично українські мистці не відставали від європейських, зокрема мистців Німеччини, де потужно розвивалася прикладна графіка. Імена багатьох українських мистців були дуже резонансними, і Софія Караффа-Корбут, яка навчалася у Львівській мистецько-промисловій школі, мала можливість безпосередньо доторкнутися до традиції українського модернізму й зокрема напряму ар-деко. Важливо, що їй не тільки вдалося перейняти безпосередньо цей досвід, а й перенести його на свій рівень реальності, в іншу епоху і згодом відстоювати його на естетичному рівні, щоб той досвід існував уже в нових реаліях, фактично як антитеза брутальному насаджуваному так званому соцреалізму.

Юрій ЗАЙЦЕВ, історик

Історія України – це шлях, політий у сталінський період кров’ю повстанців, а в післясталінський – позначений життєвими подвигами їх послідовників. Одним із них є Богдан Горинь.

Це унікальна праця, талановитий твір. І ще один важливий момент: у той час, коли ворожі сили намагаються знищити Українську державу політично, економічно, духовно і морально, такі твори є підручником для молоді, котра повинна знати, якими мають бути люди, щоб будувати країну для свого народу, для кожного громадянина, а не втікати закордон, не шукати щастя в далеких краях.

Микола ПЕТРЕНКО, поет

На жаль, найвидатніші з ілюстрованих нею книг не дійшли до широкого загалу, не дійшли до шкіл. А книги з ілюстраціями поеми Івана Франка «Іван Вишенський», драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» мали б дійти до шкіл насамперед, і то було б добре, бо ті книги сприяють вихованню сильних духом, а тому дуже потрібні для молоді.

Юрій ДОРОШЕНКО, публіцист

Книга глибоко документальна... А найбільше вражає те, що основна частина документів походить із приватного архіву Богдана Гориня. Неймовірна та майже детективна історія: доля вберегла

їх під час численних обшуків всюдисущого КДБ і вони побували навіть у таборі суворого режиму в Мордовії, дивом повернулися, щоб лягти в основу цієї книги!

Перегортаючи кожну наступну сторінку тексту, ще раз переконаєшся, які страшні плоди породжує бездержавність нації... Скільки не повторних мистецьких шедеврів могла б створити Софія Караффа-Корбут, якби, нехай і підсвідомо, не змушена була озиратися на загальнообов’язкові вимоги советської системи з її соцреалізмом, яким буйним цвітом міг би розквітнути її талант у вільному, демократичному суспільстві, де національна вкоріненість не вважається злочином?

Орест ГОЛУБЕЦЬ, мистецтвознавець

Лише безупинно і старанно згромаджуючи творчі здобутки, зможемо врешті відновити грандіозну споруду української культури ХХ століття. Твори Софії Караффи-Корбут доводять незнищенність ідей геніального Михайла Бойчука, розвивають його пластичну концепцію, в якій висока зображальна поетика органічно поєднується з характерною для нашого народного мистецтва декоративністю. Вражаюча емоційна сила її образів несе глибини відчуття сакральності, виявляє очевидний генетичний зв’язок з правдавною українською іконою.

Богдан Горинь – відомий львівський мистецтвознавець, як і героїня його книги – художниця Софія Караффа-Корбут, є представниками неповторного світу 1960-х... Їхні особисті почуття і переживання наповнюють минуле яскравими барвами, творять неймовірну ілюзію його присутності у сьогоденні. Їхній життєвий досвід несе безцінне надбання для сучасного покоління, яке всіляко намагається втопити у безмежному болоті вседозволеності, де панує єдиний ідол – гроші. Але сподівання новітніх можновладців марні – дух шістдесятництва живий і, незважаючи на теперішню замуленість чистих джерел, рано чи пізно підійметься новою хвилею. Поява книги Богдана Гориня – яскраве тому свідчення...

На 14 стор. обкладинка 1 тому двокнижжя

Проект вітража. Богдан Хмельницький. 1962 рік

ПОДВИЖНИК ВЕЛИКОЇ СПРАВИ

В ці лютневі дні дисидент-шістдесятник Богдан Горинь відзначив своє 80-річчя. В Національному музеї літератури України відбулися урочистості, в яких взяли участь відомі державні і громадські діячі, що мали за честь для себе боротися чи працювати на довгій ниві відновлення незалежності української держави в тоталітарних 60-80-х роках минулого століття та її становлення після 1991-го. З вітальним словом та спогадами про славне минуле виступили: генеральний директор Національного музею Галина Сорока, друг-дисидент Олесь Шевченко, один із засновників Народного Руху Іван Драч, заступник міністра культури Ігор Ліховий, народний депутат України Борис Тарасюк, заступник голови Спілки офіцерів України Євген Лупаков, від Спілки художників Василь Перевальський і один із справжніх героїв Революції Гідності на Майдані Олександр Мельник, член Української Гельсінської спілки Богдан Тернопільський та інші. На ювілей подвижника національної справи при-

йшли його друзі політ’язні советських лагерів, колеги, що допомагали йому на волі, працювали з ним в історичному вже 1-му скликанні Верховної Ради, яка й відновила Незалежність України: Микола Горбаль, Олесь Шевченко, Олександр Гудима, Арсен Зінченко, Юрій Гнаткевич, Галина Севрук, Оріся Сокульська, Наталя Осьмак... щоб висловити велику вдячність пану Богдану за все, що він самовіддано робив і робить у цьому житті заради великої мети... Тюрми й лагери, за словами Богдана Гориня, були для нього і його побратимів надзвичайно великою Школою громадянського й політичного становлення свідомості. Імена братів Михайла і Богдана Горинів вже увійшли в нашу новітню історію. «Праця – це єдине, що виправдовує наше існування на землі!», – каже Богдан Горинь. Останні десять років стали найпліднішими в творчому доробку письменника і мистецтвознавця. Вийшли друком сім книг, серед яких і двотомник, присвячений творчості знаменитої художниці Софії Караффи-Корбут. За своє

Нобелівська лекція Світлани АЛЕКСІЄВИЧ

ПРО ПРОГРАНІ БИТВИ

Завжди мене мучило, що правда не вміщається в одне серце, в один розум. Що вона якась роздвіблена, її багато, вона різна, і розсипана у світі. У Достоевського є думка, що людство знає про себе більше, набагато більше, ніж воно встигло зафіксувати в літературі. Що роблю я? Я збираю повсякденність почуттів, думок, слів. Збираю життя свого часу. Мене цікавить історія душі. Побут душі. Те, що велика історія зазвичай пропускає, до чого вона ставиться з зарозумілістю. Займаюся пропущеною історією. Не раз чула і зараз чую, що це не література, це документ. А що таке література сьогодні? Хто відповість на це запитання? Ми живемо швидше, ніж раніше. Зміст рве форму. Ламає і змінює її. Все виходить зі своїх берегів: і музика, і живопис, і в документі слово виринає за межі документа. Немає меж між фактом і вимислом, одне перетікає в інше. Навіть свідок не є неупереджений. Розповідаючи, людина творить, вона бореться з часом, як скульптор з мармуром. Вона – актор і творець.

Мене цікавить маленька людина. Маленька велика людина, так я б ска-

зала, бо страждання її збільшують. Вона сама в моїх книгах розповідає свою маленьку історію, а разом зі своєю історією – і велику. Що відбулося і відбувається з нами, ще не осмислено, треба вимовити. Для початку хоча б вимовити. Ми цього боїмося, поки не в змозі впоратися зі своїм минулим. У Достоевського в «Бісах» Шатов говорить Ставрогіну перед початком бесіди: «Ми, дві істоти, зійшлися в безмежності... востаннє у світі. Залиште ваш тон і візьміть людський! Заговоріть хоч раз голосом людським».

Приблизно так починаються у мене розмови з моїми героями. Звичайно, людина говорить зі свого часу, вона не може говорити з нізвідки! Але пробитися до людської душі важко, вона засмічена забобами століття, його пристрастями і обманами. Телевізором і газетами. [...]

Що з нами сталося, коли імперія впала? Раніше світ ділився: кати і жертви – це ГУЛАГ, брати і сестри – це війна, електорат – це технології, сучасний світ. Раніше наш світ ще ділився на тих, хто сидів і хто садив, сьогодні поділ на слов'янофілів і західників, націонал-зрадників і патріотів.

А ще на тих, хто може купити і хто не може купити. Останнє, я б сказала, найжорстокіше випробування після соціалізму, бо нещодавно всі були рівні. «Червона» людина так і не змогла увійти в те царство свободи, про яке мріяла на кухні. Росію розділили без неї, вона залишилася ні з чим. Принижена і обікрадена. Агресивна і небезпечна.

Що я чула, коли їздила по Росії...

– Модернізація у нас можлива шляхом шарашок і розстрілів.

– Російська людина начебто і не хоче бути багатою, навіть боїться. Що ж вона хоче? А завжди хоче одного: щоб хтось інший не став багатим. Багатшим, ніж вона.

– Чесної людини у нас не знайдеш, а святі є.

– Небитих покоління нам не дочекається; російська людина не розуміє свободу, їй потрібен казак і батіг.

– Два головних російських слова: війна і в'язниця. Поцупив, погуляв, сів... вийшов і знову сів...

– Російське життя повинне бути злим, нікчемним, тоді душа підіймається, вона усвідомлює, що не належить цьому світу... Чим брудніше і криваві-

ше, тим більше для неї простору...

– Для нової революції немає ні сил, ні якогось божевілля. Куражу немає. Російській людині потрібна така ідея, щоб мороз по шкірі...

– Так наше життя і бовтається – між бардаком і бараком. Комунізм не помер, труп живий.

Беру на себе сміливість сказати, що ми втратили свій шанс, який у нас був у 90-ті роки. На вибір: якою має бути країна – сильною чи гідною, де людям добре жити, вибрали перше – сильною. Зараз знову час сили. Російські воюють з українцями. З братами. У мене батько – білорус, мати – українка. І так у багатьох. Російські літаки бомблять Сирію...

Час надії змінив час страху. Час повернув назад... Час секунд-хенд...

Тепер я не впевнена, що дописала історію «червоної» людини...

У мене три домівки – моя білоруська земля, батьківщина мого батька, де я прожила все життя; Україна, батьківщина моєї мами; і велика російська культура, без якої я себе не уявляю. Вони мені всі дорогі. Але важко в наш час говорити про любов.

Уривки

Василь ОВСІЄНКО ПРАВОЗАХИСНИК МИКОЛА РУДЕНКО

Закінчення. Початок на стор. 12-13

1988 його позбавляють советського громадянства. Тоді ж Микола Руденко очолив Зарубіжне представництво Української Гельсінкської Групи, потім Української Гельсінкської Спілки. 1991 року Микола і Раїса Руденки повернулися в Україну.

Гельсінкський рух відіграв видатну роль у моральному оновленні суспільства. По десятиліттях тоталітаризму він явив світові, що є в Україні громадська думка, є громадянське суспільство.

Сила і величезна моральна перевага українських правозахисників над режимом полягали в тому, що вони не стали підпільниками, а підписували документи своїми іменами,

відкрито демонстрували легалізм, апелюючи до советського закону і міжнародних правових документів, підписаних СССР.

Українські правозахисники мали заслужену повагу й моральну підтримку в демократичному світі. 1978 року лідери Московської, Української і Литовської гелсінкських груп були висунуті на здобуття Нобелівської премії миру.

Ще 23 вересня 1981 року, у доповіді на 13-му Національному з'їзді Американської асоціації сприяння славістичним дослідженням у м. Пасіфік-Гров відомий дослідник політичної думки Іван Лисяк-Рудницький відзначив:

«...підтверджена фактами значущість українських дисидентів не викликає сумнівів. Жертовність цих хо-

робрих чоловіків і жінок свідчить про незламний дух української нації. Їхня боротьба за людські й національні права узгоджується з тенденцією світового загальнолюдського поступу в дусі свободи. Українські дисиденти вірять, що правда свободи переможе. Тим, кому пощастило жити у вільних країнах, не личить вірити менше» (Іван Лисяк-Рудницький. Політична думка українських підсоветських дисидентів. У книзі: Історичні есе. Том 2. Київ, «Основи», 1994).

Ці слова стосуються насамперед Миколи Руденка, який виявився на висоті свого часу і взяв на себе відповідальність за долю нації. Бо він не наказував, як советський комісар – «Вперёд!», а як хоробрий воїн закликав: «За мною!»

ПОДЯКА ДОБРОЧИНЦЯМ

«Наша віра» від редакції та усіх читачів складає щирі подяку благодійникам, котрі своїми внесками посприяли випуску цього числа: Антоніні Піпко, пані Ларисі, пані Людмилі і пані Наталі, Георгію Лазаренку.

РЕДАКЦІЯ ГАЗЕТИ «НАША ВІРА» повідомляє, що у ТВБВ №10026/0104 філії – Головного управління у м. Києві та Київській області АТ «Ощадбанк» відкрито наш поточний рахунок у національній валюті: № 26002300175421, код банку 322669, код 22893760

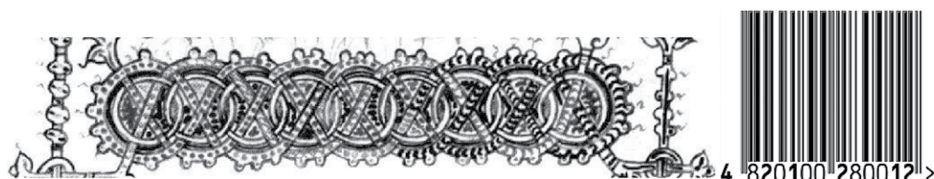
Передплатуйте газету

У кожному поштовому відділенні можна передплатити газету «Наша віра», індекс 61671.

Газета містить актуальні матеріали з релігії та історії, богословські, філософські, літературознавчі та публіцистичні статті. В кожному числі є сторінка для дітей та юнацтва.

Передплатіть газету собі та подаруйте передплату друзям.

Засновник і видавець – колектив Редакції газети

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР
Раїса ЛИША

ДИРЕКТОР
Орина СОКУЛЬСЬКА

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ: Раїса ЛИША, Олександр ТКАЧУК, Олесь ШЕВЧЕНКО, Василь ОВСІЄНКО, о. Іван РИБАРУК, Олександр СУГОНЯКО, Тарас ЧОРНОКОЖА.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР-ОРГАНІЗАТОР: Ольга КАВУН
Комп'ютерна робота: Майя БУЛАХ

Зайти: вул. Межигірська, 21, 04071

Для листів: Україна–Ukraine, 01001, Київ-1, а/с283.

E-mail: nashavira@ukr.net; http://www.nashavira.ukrlife.org

Телефон-факс: 425-68-06

Наш розрахунковий рахунок: 26002300175421, МФО 322669 в ОЩАДБАНКУ
Ідентиф. код №22893760

Підписано до друку 3 березня 2016 р.